

บทที่ 4

“เฟมินิสต์ชาวบ้าน”

สหายเอ๊ย วานเกลยว่าสตรีสวยที่ไหน

สวยที่ตาซึ่งงามหวิวหัวใจ สวยที่แก้มพริ้มอำไพ่องชมพู สวยที่โอบอุ้มเต็มอ้อมอ้อมน่าดู
สวยที่ร่างระหงทรงเพริชพร สวยที่อกอันชายต้อง...ร้องอู้หู้ สวยตะโกกผาย...ชวนดูเดินแนบเนียน
บ๊างว่าสวยพริ้มพรายอายเหนียว บ๊างว่าเยี่ยมก็ตรงตอนงอนปวดเคียร บ๊างว่าสวยพร้อมสรรพเมื่อคับเทียน
บ๊างว่าสวยเพราะเธอเพียรให้ชมเชย สวย...เพราะแสนรักศรัทถ์...จนหงอ สวยเพราะรอเป็นเท่าหลังพึงเฉยเฉย
สวยเพราะศรัทถ์...มีเมียน้อยปล่อยตามเคย สวยเพราะเป็นทาสเชลย...เสมอไป

สหายเอ๊ย คำเกลยต่อไปนี่เข้าที่ไหม

สวยเพราะทำงาน...แกร่งกร้าน...แกร่งไกร เพื่อช่วยมวลชนชาวไทยที่มีคน เพื่อช่วยให้เขาได้มีที่เรียน
งานทำมีเงินจ่ายหายขาดสน มีบ้านอยู่อย่างสุขทั่วทุกคน งานเพื่อชนทั้งสิ้นอยู่กินดี
สวยเพราะเป็นเท่าหน้าขาวหรือซำซาย เท่าเทียมชาย...เชิดความรักในศักดิ์ศรี ไขแฉวงชีพอยู่กับหัวชั่วตาปี
ใช้ความสามารถที่มีกอบกกิจกรรม จงตื่นเถิด รู้ว่าตนตนสามารถ จงองอาจอย่ายอมให้...ใครเหยียบย่ำ
แม่แห่งลูก แม่แห่งโลก แม่แห่งธรรม สองมือแม่แม่แกร่งคำโลกและคน เธอจักสวยเพราะคำนึงซึ่งในสิทธิ์
ที่ควรมิเสมอมิตรทุกแห่งหน สิทธิ..หะหา..จงเธอปองสิทธิของตน สวยด้วยศักดิ์ศรีเสรีชนไขเชลย.....
ศรีนาคร (จิตร ภูมิศักดิ์)

จากบทกวีข้างต้นของนักคิดนักต่อสู้เพื่อสิทธิของคนชายขอบ จิตร ภูมิศักดิ์ ได้ให้แง่คิด
ที่สะท้อนให้เห็นถึงตัวตนของผู้หญิงในหลากหลายแง่มุม ตามค่านิยมและการให้คุณค่าในความ
เป็นผู้หญิงจากวัฒนธรรมและสังคม ซึ่งเขาได้หยิบเอาปัญหาการให้คุณค่าของความเป็นผู้หญิงใน
สังคมไทยออกมาถ่ายทอด เพื่อต้องการชี้ให้เห็นสังคมเกิดความเข้าใจและตระหนักถึงสิทธิและศักดิ์ศรี
ของความเป็นมนุษย์ของผู้หญิง รวมทั้งต้องการที่จะบอกให้ผู้หญิงทุกคนเกิดความตระหนักและมี
จิตสำนึกในตนเองจากสายตาและความเป็นผู้หญิงในตนเอง เพราะผู้หญิงมีสิทธิและศักดิ์ศรีแห่ง
ความเป็นคน และมีคุณค่าในฐานะส่วนร่วมและเป็นผู้สร้างสังคมที่ไม่ใช่ผู้ถูกกำหนดจากสังคม
เท่านั้น เพราะความตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่ในตนเองของผู้หญิงนี้ จะเป็นปัจจัยสำคัญต่อการ
สร้างพลังในการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องความชอบธรรมให้กับศักดิ์ศรีของตัวเอง หรือเพื่อ
พิทักษ์ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่ไม่ควรมีประเด็นเรื่องความแตกต่างทางเพศ หรือเงื่อนไขทาง

สังคมอื่นใดเข้ามากล่าวอ้างเพื่อเอารัดเอาเปรียบทางเพศซึ่งกันนั่นเอง เพราะปัญหาในสังคมที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง ล้วนแล้วแต่มีต้นเหตุมาจากสังคมที่มีการกำหนดคุณค่าตามสังคมวัฒนธรรมในความเป็นเพศและเป็นผู้หญิง และยังมีอีกปัญหาต่อมาก็คือปัญหาที่สืบเนื่องมาจากประการแรก ที่ปฏิบัติการของสังคมได้ส่งผลให้ผู้หญิงเกิดการยอมรับในตนเองตามคุณค่าทางสังคมวัฒนธรรมต่างๆ จนทำให้ผู้หญิงขาดความตระหนักถึงคุณค่าในตนเอง หรือการที่ผู้หญิงต้องจัดวางตัวตนตามกรอบสังคมที่กำหนดในที่สุด ซึ่งปัญหาข้างต้นของผู้หญิงนี้ ถือเป็นแนวคิดสำคัญที่จะทำให้เข้าใจถึงอุปสรรคและการเอื้ออำนวยให้เห็นถึงช่องทางของการสร้าง “ตัวตน” ของผู้หญิงที่จะเกิดขึ้นได้

การทบทวนในบทนี้ ผู้ศึกษาต้องการนำเสนอภาพที่ต่อเนื่องมาจากบทก่อนๆ เพื่อทำความเข้าใจกับมุมมองและแนวคิดจากกลุ่มผู้หญิงชาวบ้าน ผู้เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการสิทธิสตรีจากชนชั้นรากหญ้าของสังคมไทย และกำลังมีกระแสความเคลื่อนไหวหรือมีบทบาทที่เด่นชัดในการพัฒนาสังคมด้านงานสิทธิสตรีเพิ่มขึ้นในยุคปัจจุบัน เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการศึกษา ที่ต้องการทราบถึงกระบวนการของการก่อตัวของแนวคิดและมุมมองที่มีต่อตนเอง และทราบถึงเหตุปัจจัยที่ผู้หญิงเหล่านี้ให้ความสนใจ และเห็นว่าเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงสถานภาพของตนเองจาก “ผู้หญิง” และเป็น “ชาวบ้าน” มาสู่ความเป็น “นักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้าน” หรือ “เฟมินิสต์ชาวบ้าน” ได้อย่างไรโดยศึกษาจากมุมมองและปฏิบัติการที่เกิดขึ้นในการใช้ชีวิตประจำวันของพวกเธอเป็นหลัก เพราะการใช้ชีวิตของพวกเธอแต่ละคนภายในชุมชนแออัดต่างต้องดิ้นรนหาเลี้ยงชีพและครอบครัว ผู้หญิงชาวบ้านในสัณนิบาตนอกจากจะต้องกระเสือกกระสนดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดในชีวิต ท่ามกลางความความขัดสนทั้งโอกาสทางทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองแล้ว ยังมีบางคนต้องแย่งชิงพื้นที่กับผู้ชายเพื่อสร้างตัวตนใหม่ ผู้หญิงเหล่านี้ต้องทำอะไรหรือผ่านความยากลำบากแค่ไหนเพื่อให้เกิดการยอมรับในระดับสาธารณะ ที่ไม่ใช่เพียงแค่ครอบครัวที่ยอมรับฟังเสียงของเธอเท่านั้น

4.1 คนสลับ: ภาพตัวแทนของชีวิตผู้หญิงรากหญ้า

จากที่นักวิชาการหลายท่านได้พยายามศึกษาถึงสถานภาพของผู้หญิงในบริบทชุมชนแออัดว่าเป็นอย่างไร รวมถึงการทบทวนถึงสถานการณ์ทางปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้เชื่อมโยงให้เห็นถึงตัวตนและบทบาทหน้าที่ทางสังคม การเมืองและเศรษฐกิจของผู้หญิง ที่มีความหลากหลายและเป็นกระบวนการที่ไม่หยุดนิ่ง ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองเรื่องสิทธิ

ชุมชนและสิทธิสตรีไปแล้ว สำหรับเนื้อหาส่วนต่อไปผู้ศึกษาจะได้นำเสนอภาพตัวแทนของ ผู้หญิงในชุมชนแออัดซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถสัมผัสได้กับตัวตนและ ข้อเท็จจริงของชีวิต ที่จะทำให้เราเข้าใจถึงเหตุผล ปัจจัยต่างๆ ที่อยู่รอบตัวหรือเป็นบริบททางสังคม ที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นภาพตัวแทนที่จะช่วยสะท้อนให้เห็นและเข้าใจถึง ตัวตนและมุมมองต่อชีวิต ผู้หญิงในชุมชนที่หลากหลายว่าผู้หญิงชาวบ้านธรรมดา และผู้หญิงนักกิจกรรมชาวบ้านนั้นมีความ เกี่ยวพันหรือแตกต่างกันอย่างไรท่ามกลางกระแสความเคลื่อนไหวทางสังคมที่เกิดขึ้นในชุมชนและ สังคมภายนอกกรอบตัวของพวกเธอ

4.1.1 พีรรัตน์: “ที่เป็นเฟมินิสต์ชาวบ้าน ”

“ พี่ไม่มีกิริยาที่จะเอาอกเอาใจผู้ชาย และ ไม่สนใจระบบอาวุโสในการทำงาน ที่ไม่ต้อง ไปเอาใจผู้ชาย ในความเป็นจริงผู้ชายต่างหากที่ควรจะต้องเอาใจผู้หญิงบ้าง เพราะความแตกต่างเรื่อง สรีระร่างกาย เช่น ในงานเลี้ยงต่างๆ ของชุมชน ผู้หญิงเราก็คอยยกสวຍบั้งใส่รองเท้าส้นสูง เดิน ลำบากเดี๋ยวก็ลื่น แล้วทำไมต้องให้ผู้หญิงมายกมาส่งอาหาร ทำกับข้าวก็เหมือนกันบางทีหม้อ ใหญ่ๆ ของหนักๆ ผู้ชายก็ต้องมาทำมาช่วย ช่วยกันกินแล้วก็ช่วยกันเก็บด้วย หญิงชายอย่าคิดให้มัน ต่างกัน”

คำพูดข้างต้นของพีรรัตน์ นับเป็นประโยคที่แสดงให้เห็นและรู้จักตัวตนของผู้พูดได้ ไม่น้อยทีเดียว ทำให้ทราบมุมมองของพีรรัตน์ว่า แม้เธอจะเชื่อเรื่องความแตกต่างทางเพศ หรือสรีระ ของหญิงชาย แต่อีกมุมมองหนึ่งคือต้องการที่จะเห็นการเข้ามามีส่วนช่วยในงานบ้านของผู้ชาย เช่นการบอกกล่าวให้ยกหม้อแกง ไห อะไรหนักๆ ใหญ่ๆ ก็ให้ผู้ชายทำ เพราะตัวโตกว่า ต้องสงสาร ผู้หญิง มีสามัคคีบ้าง พีรรัตน์บอกว่าตนเองนั้นมีความ เข้าใจประเด็นหญิง – ชาย ก่อนที่จะไปเรียนกับ ศูนย์สตรีเสียอีก เนื่องจากเห็นปัญหาความไม่เท่าเทียมกันระหว่างเพศอยู่บ้าง เช่นทะเลาะเรื่องมือที่ สาม หรือสามีทำร้ายภรรยา เป็นต้น

ปัจจุบันพีรรัตน์ยังเป็นสาวโสด และไม่มีวีแววว่าจะใช้ชีวิตคู่กับผู้ชายคนไหนอีกแล้ว ซึ่ง เธอได้เล่าถึงความรู้สึกของเธอต่อมุมมองชีวิตคู่ให้ฉันฟังว่า

“ ไม่อยากมีครอบครัวหรือแต่งงาน เพราะ ไม่ชอบละเบียดผู้ชาย เมื่อก่อนก็มีคนมาจีบ เยอะแต่ก็ไม่ได้สนใจ เพื่อนบางคนหาว่าเลือกมากอยู่กับแม่กับหลานก็สบายใจ ”

พีรรัตน์ในวัย 50 ปี ทุกวันนี้ยังต้องรับผิดชอบครอบครัวและสังคมหลากหลายบทบาท นอกจากการรับจ้างเย็บเสื้อผ้าที่บ้านและขายเสื้อผ้าตามตลาดนัดหรือตามงานเทศกาลต่างๆ แล้วพีรรัตน์ยังเป็นลูกสาวที่ต้องอยู่เป็นเสาหลักของครอบครัวที่มีแม่วัย 75 ปี และหลานๆ อีก 2 คน ตั้งแต่เรียนจบปริญญาตรี ในคณะศึกษาศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยเปิดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ พีรรัตน์ในวันนั้น ซึ่งมีอายุได้ 28 ปี จึงตัดสินใจลาออกจากงานหันหลังให้ชีวิตในเมืองใหญ่ แล้วหวนกลับมาตั้งหลักทำงานที่บ้านของตัวเอง ซึ่งเธอได้ทำมาหลายอย่างทั้งเปิดร้านเย็บผ้า และเสริมสวยที่บ้าน แม้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จนัก แต่เธอก็ภูมิใจที่ได้อยู่ใกล้ครอบครัว

จนกระทั่งช่วงเวลาที่สำคัญ ที่เป็นอย่างก้าวแรกของพีรรัตน์ในเวทีสาธารณะได้มาถึง เมื่อชุมชนต้องจัดการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนขึ้นใหม่แทนชุดเก่าที่หมดวาระไปนั้น พีรรัตน์จึงเป็นผู้หญิงคนแรกในชุมชนที่มีโอกาสเข้าไปทำงานในตำแหน่งเลขาประธานชุมชน เนื่องจากขณะนั้นในชุมชนฟ้าเปิด ยังหาคนที่มีโอกาสได้ร่ำเรียนสูงๆ ค่อนข้างยาก ดังนั้นด้วยคุณวุฒิทางการศึกษา และความสามารถตลอดจนบุคลิกที่คล่องตัวของเธอ จึงกลายเป็นปัจจัยแรกที่ประธานมุ่งให้ความสนใจในตัวเธอ

“เป็นเลขาฯ ให้ดูแสงครั้งแรก ปีนั้นกลับมาอยู่บ้านพอดี เขาเห็นเราเรียนจบปริญญาตรีมา เขาก็ลองมาชวนว่าทำมั้ย ตอนนั้นงานชุมชนก็ไม่ค่อยมีอะไรมาก มีแต่ประชุมที่เทศบาล พี่ก็จะช่วยจด แล้วก็เสนอความคิดบ้าง ทำโครงการของพัฒนาชุมชน ดูแกก็คืดนะ เราแนะนำอะไรแกก็ฟังหมด เสียอย่างเดียวไม่ทำตาม บางทีพี่ก็โมโหเหมือนกัน แต่ก็ว่าไม่ได้เพราะเขาเป็นผู้ใหญ่ ”

พีรรัตน์ ยังให้แง่คิดที่น่าสนใจกับฉันเพิ่มเติมว่า การศึกษาเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการยอมรับ โดยเฉพาะในผู้หญิง เช่นเดียวกับบทบาททางการเมืองที่เธอได้รับ เธอมองว่าการศึกษาทำให้เธอมีศักยภาพที่ดีกว่าเมื่อเทียบกับผู้หญิงคนอื่นๆ ในชุมชนที่มีอายุรุ่นราวคราวเดียวกัน เพราะมีโอกาสได้เห็นสังคมโลกที่กว้างกว่า การศึกษาจะทำให้ผู้หญิงมีทัศนคติทันสมัย เป็นอิสระจากอาณัติของผู้ชาย แต่ในขณะเดียวกันผู้หญิงบางคนที่ได้รับการศึกษาก็แต่ไม่มีความคิดที่จะมาช่วยพัฒนาชุมชนก็มี

“ผู้หญิงบางคนมีอคติกับชุมชนเรา เขาดูแคลน จัดแบ่งชนชั้นว่าชุมชนกระจัดกระจาย ไม่อยากจะเข้ามาอยู่ เราก็เลยต้องเข้ามาทำงานชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนเราเอง เรื่องแบบนี้ รอให้ใครมาทำไม่ได้ ชุมชนเป็นของเราและเราทำได้”

นอกเหนือจากเหตุผลด้านความรู้ความสามารถของพีรรัตน์ บวกกับบุคลิกภาพที่น่าเชื่อถือแล้วนั้น อีกเหตุผลสำคัญก็คือการไม่มีใครลงมือมาช่วยทำงานเลย เพราะคนในชุมชนมี

ปัญหาทางการศึกษา อยู่มาก ชาวบ้านในยุคนั้น ยังได้รับการศึกษาน้อยหรือไม่ได้เรียนหนังสือเลยก็มี ทำให้หลายๆ คนไม่สามารถอ่านออกเขียนได้และเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง เมื่อชาวบ้านไม่มีความรู้ ความสามารถหรืออาจจะมีการศึกษาแต่ยังคิดไม่เป็น ดังนั้นเมื่อฟิรตน์ได้มีโอกาสทำงานในส่วนบริหารของชุมชน เธอจึงเกิดความคิดและมุ่งมั่นที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เพื่อช่วยแก้ปัญหาทางการพัฒนาความรู้ความคิดดังกล่าว ด้วย การให้ด้านการศึกษา ไม่ใช่เรื่องของการพัฒนาให้คนอ่านออกเขียนได้ แต่มีนัยยะไปถึงการเปิดหูเปิดตา รับเรื่องราวต่างๆ รอบตัว แล้วรู้จักคิดตามหรือมองให้เป็นปัญหา เพื่อปรับตัวเองให้รู้เท่าทันสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นทั้งการพัฒนาจิตสำนึกและศักยภาพของชาวบ้านในระดับบุคคล และยังถือเป็นการพัฒนาชุมชนสังคมอีกด้วย

นอกจากฟิรตน์จะมีหน้าที่เลขาฯ ของประธานชุมชนแล้วนั้น เธอยังได้รับมอบหมายให้ดูแลงานในฐานะประธานของกลุ่มสตรีและแม่บ้านในชุมชนอีกด้วย ดูแลการพัฒนาอาชีพให้กับผู้หญิงในชุมชน และต่อมาก็ได้รับการคัดเลือกให้เป็นประธานกลุ่มพัฒนาสตรีตามมา เนื่องจากสมัยนั้นยังขาดแคลนคนทำงาน โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับผู้หญิงคณะกรรมการชุมชนแต่ละคนต่างเกรงที่จะไม่ทำงานในหน้าที่นี้แทบทุกคน

“ ที่ทำเพราะมันเป็นงานที่เกี่ยวกับผู้หญิง มันก็ไม่ใช่เรื่องยากที่จะทำงาน เพราะเป็นเพศเราอยู่แล้ว และมันก็ได้ประโยชน์กับผู้หญิงรวมถึงเรา แต่ว่าตอนนั้นก็เน้นแต่งานพัฒนาที่เกี่ยวกับการส่งเสริมอาชีพเป็นส่วนใหญ่ฝึกทำขนม อาหาร ของประดิษฐ์ต่างๆ เพราะตอนนั้นหลวงเขาสันับสนุนนมเราก็เห็นว่าดีน่าจะมีประโยชน์กับชุมชนและผู้หญิงที่อยากมีทักษะอยากมีรายได้พิเศษ แต่ยังไม่มีความรู้หรือมีประสบการณ์อะไรแบบทุกวันนี้ ”

แต่ด้วยบุคลิกภาพที่จริงจังกับการทำงาน และเป็นคนที่พูดจาแบบตรงไปตรงมาเกินไป ได้กลักลับกลายเป็นคาบสองคมที่ย้อนกลับมาเป็นอุปสรรคให้การทำงานของฟิรตน์ในชุมชนนั้นไม่ค่อยราบรื่นเท่าใดนักในช่วงแรก ทั้งถูกค่อนแคะและถูกปรามในหลายครั้ง จากชาวบ้านทั้งที่เป็นผู้ชายและผู้หญิง ด้วยเพราะอุปนิสัยส่วนตัวที่ไม่ยอมใครอยู่แล้ว ถ้าใครพูดหรือทำอะไรที่ผิดไปจากสิ่งที่ควรจะเป็นหรือไม่ดีไม่สมควรเธอก็จะลุกขึ้นมาท้วงติงทันที จะไม่ยอมปล่อยให้เรื่องของเธอสงสัยหรือไม่ตรงกับความคิดของเธอนั้นผ่านสายตาและการถูกเถียงจากเธอก่อน

“ ตัวพี่เองเป็นเฟมินิสต์ อย่างเต็มตัว เพราะพี่เป็นคนที่ชอบการค้านมาก เวลาที่ฟังความคิดเห็นของคนอื่น พี่จะต้องแย้งอยู่ในใจก่อน ยังไม่เชื่อ ยังไม่รับ จะเป็นใครจะพูดก็ไม่เชื่อหรือบางครั้งจะรอดูก่อนว่าเขาทำอะไรกัน พอมีช่องว่างให้จับผิดได้พี่จะใส่เลยขวางกลางปถุภูมิ ”

เคยยอมใคร บอกว่ามันไม่ใช่ซะนะ แต่เราก็ต้องพูดอย่างมีเหตุผล ต้องเข้าใจประเด็นที่เขาพูดเขาทำกันอยู่ พี่หัวแข็ง ไม่ยอมแพ้ คนอื่นทำได้เราก็ทำได้ ไม่สนคำพูดคนอื่น ทำให้เรากลายเป็นชุมชนไม่ชอบเหมือนกัน เพราะเมื่อถึงเวลาประชุมในชุมชนที่ไร พี่ต้องเป็นฝ่ายค้านและไม่ยอมหรือตั้งคำถามตลอด ไม่เคยเชื่อใครทันทีทันใด ที่ได้ฟัง มีความเชื่อมั่นในความคิดตัวเองมาก แย้งคิดกับแนวคิดข้อเสนอเก่าๆ ความร่วมมือของพี่ต้องเป็นไปทั้งร่วมแรงกาย ใจและ ร่วมทางความคิดด้วย ”

คำพูดของพี่รัตน์ ดังกล่าวข้างต้น ที่บอกว่า “ตัวพี่เองเป็นเฟมินิสต์ อย่างเต็มตัว เพราะพี่เป็นคนที่ชอบการค้านมาก.....” อาจฟังดูว่าความเป็น “เฟมินิสต์” ก็คือคนที่ชอบการ “ค้าน” หรือเป็นผู้หญิงที่มีนิสัยเชิงคู่กันเท่านั้น แต่ในความจริงแล้วประโยชน์ กลับมีนัยยะสำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่าภาพลักษณ์ของเฟมินิสต์ผ่านมุมมองของพี่รัตน์แล้วนั้น ความเป็น “เฟมินิสต์” กลับหมายถึง ผู้หญิงที่มีความรู้ ความสามารถและมีความมั่นใจ กล้าคิดกล้าทำ กล้าแสดงออกซึ่งความคิดเห็น ซึ่งแตกต่างออกไปจากบุคลิกภาพของผู้หญิงที่ควรต้องวางตัวเรียบร้อยหรือมีความสงบเสถียรเก็บปากเก็บคำ ไม่มีปากเสียง อย่างที่สังคมให้คุณค่าว่าควรจะเป็น ต่างหาก

อาจเป็นด้วยเพราะประธานชุมชนเป็นผู้ชาย และตัวเธอที่เป็นเพียงเลขานุการ และเป็นผู้หญิง ดังนั้นการทำงานและนำเสนอแนวคิดบางอย่างจึงกลายเป็นความไม่เหมาะสมและข้ามหน้าข้ามตาผู้ใหญ่ตนเอง

“ในตอนแรกๆ ก่อนที่จะมาทำงานพัฒนาชุมชน ก็เป็นเพราะความต้องการของพี่เองด้วย ไม่ใช่เขาขอร้องฝ่ายเดียว แต่บางทีเราทำเกินอำนาจหน้าที่ไปหน่อย เขาก็ว่าเราหัวรุนแรงบ้าง ข้ามหัวประธานบ้างก็จะโดนพวกผู้ใหญ่ ดูบ้าง บางทีเขาก็บ่นใส่ว่าเราเป็นเด็กอย่ารู้ในให้มาก ”

อย่างไรก็ตาม พี่รัตน์ก็ยังคงไม่เปลี่ยนวิธีและรูปแบบการทำงานไปจากเดิม จนกระทั่งคนในชุมชนเริ่มชินกับบุคลิกของเธอไปโดยปริยาย ซึ่งพี่รัตน์มองว่านิสัยแบบขวานผ่าซากเช่นเธอน่าจะดีกว่าคนทำงานแบบพูดหวานกันเปรี้ยวเสียอีก การทำงานในบทบาทของแกนนำชุมชนของพี่รัตน์ในยุค พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา อาจถือได้ว่าเธอสามารถทำงานเพื่อชุมชนของเธอได้อย่างดีเยี่ยม จนกระทั่งได้รับเลือกตั้งให้เป็นประธานคณะกรรมการสตรีระดับแขวงเมืองเมียงแรงใน ปี พ.ศ. 2536 และได้ทำงานอยู่ในตำแหน่งจนครบวาระ 4 ปี มีบทบาทในการนำผู้หญิงเข้าสู่กระบวนการฝึกอาชีพต่างๆ ขณะเดียวกันก็ยังทำหน้าที่ภายในชุมชนดูแลด้าน อสม. ไปด้วย และอีกบทบาทการทำงานที่เด่นจนสามารถสร้างชื่อเสียงให้กับชุมชน ก็คือการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนเรื่องโครงการ “คืนน้ำดีสู่ลำคูไหล คืนน้ำใสสู่คลองแม่ข่า” เพราะลำน้ำเส้นนี้กำลังอยู่ในภาวะวิกฤติที่น้ำเสียอย่างมาก

การทำงานในประเด็นสิ่งแวดล้อมของชุมชนในครั้งนั้น ยังถือเป็นมิติทางสังคมการเมืองที่สำคัญสำหรับผู้หญิง ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นความร่วมมือตามธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อมของชาวบ้าน ความสำเร็จในการฟื้นฟูคลองแม่ข่าและลำคูไหล ส่งผลให้คนหลากหลายกลุ่มเข้ามาศึกษาดูงาน โดยเฉพาะเริ่มมีประเด็น“บทบาทของผู้หญิงในการพัฒนา” ขึ้นมา เนื่องจากกิจกรรมในครั้งนี้มีผู้หญิงเข้าร่วมเป็นส่วนใหญ่

นอกจากนี้ยังมีนัยยะสำคัญต่อการทำงานในประเด็นผู้หญิงในเวลาต่อมาอีกด้วย จากที่พี่รัตน์ได้มีโอกาสทำงานร่วมกับแม่ปิ่นอย่างจริงจัง (แม่ปิ่น เป็นแกนนำผู้หญิงที่มีบทบาทสำคัญร่วมกับพี่รัตน์ในการก่อตั้งศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กในชุมชนในปัจจุบัน) ในการพัฒนาคลองแม่ข่าและลำคูไหลที่เป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกันระหว่างชุมชนและชาวบ้านใน 10 ชุมชน (ภายใต้เครือข่ายชุมชนเมือง) ซึ่งพี่รัตน์ได้เล่าให้ฟังถึงการทำงานร่วมกันกับแม่ปิ่นว่า

“ทำงานกับพี่ปิ่นมาตั้งแต่ปี 2538 ทำงานกันมานานแล้วยังไม่เคยทะเลาะกันเลย เหมือนเราเป็นคู่หูกัน เป็นเพื่อนเป็นพี่ ทำงานด้านช่วยเหลือผู้หญิงมาตลอดแต่เพิ่งมาตั้งเป็นศูนย์อย่างเป็นทางการเมื่อประมาณปี 2546 เพราะมูลนิธิเพื่อนหญิงเขาสนับสนุนเขาอยากให้ชุมชนช่วยทำเพื่อสังคม”

การเปลี่ยนประเด็นการทำงานจากเรื่องชุมชนของพี่รัตน์มาสู่ประเด็นเรื่องผู้หญิง น่าจะเป็นกระแสเดียวกับการที่รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2538 เปลี่ยนแปลงระบบการปกครองมาสู่ท้องถิ่นมากขึ้น พี่รัตน์และแม่ปิ่นได้รับคัดเลือกเป็นตัวแทนของแกนนำผู้หญิงชาวบ้านที่มีความสามารถ ให้เข้าร่วมอบรมโครงการ “ผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ” ที่คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

“เพราะผู้หญิงไม่ได้เข้าไปในอบต. เลย ที่อบรมเขาก็พูดให้ผู้หญิงลงสมัครเยอะๆ รู้สึกว่าช่วงนั้นจะมีการพูดประเด็นนี้เยอะมาก ต้องการที่จะสนับสนุนให้ผู้หญิงลงสมัครและได้รับเลือกมากขึ้น จะได้เข้าไปร่างกม. นโยบายที่เกี่ยวกับผู้หญิง เขาบอกว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่ที่ชนะเลือกตั้งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่เรียกว่าผู้ชายในร่างผู้หญิง เข้าไปก็ไม่เคยถูกใจเลยเขาขาดอุดมการณ์ทางการเมืองที่จะช่วยเหลือและดูแลสถานภาพของผู้หญิง ก็จริงนะส่วนใหญ่พวกนี้เข้ามาเพื่อธุรกิจตนเอง หรือไม่ก็เป็นผู้หญิงที่ถูกผู้ชายดึงเข้ามา เพื่อเป็นไม้ประดับและฐานเสียงสนับสนุนผู้ชายอีกทอดหนึ่งไม่มีบทบาทที่ชัดเจน ส่วนใหญ่เป็นคนรวยหรือภรรยานักการเมือง ที่ไม่สนใจประเด็นปัญหาผู้หญิงจริงๆ”

ดังนั้น การเป็น “เฟมินิสต์” จากมุมมองและความเข้าใจถึงความเป็นตัวเองของพีรรัตน์ จึงหมายถึงผู้หญิงที่มีความกล้าคิดกล้าทำและกล้าแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ถูกต้อง และมีบทบาท ความเป็นผู้นำในชุมชน เพื่อเรียกร้องโอกาสและสิทธิอันชอบธรรมให้ทั้งตนเองและเพื่อนผู้หญิง ด้วยกัน รวมถึงต่อสู้เพื่อ “ชุมชน” อีกด้วย

4.1.2 แม่ปิ่น: “อุ้มพีรรัตน์”

“การต่อสู้ของผู้หญิงนี้ ไม่ใช่การต่อต้านผู้ชาย แต่ควรจะไปด้วยกัน โดยผู้ชายต้อง รับฟังและให้โอกาสเราบ้าง และผู้หญิงบางคนไม่เคยหาโอกาสเลย เพราะบางคนกลัวเขาจะหา ว่าเป็นพวกหัวรุนแรง อยู่ร่วมกับผู้ชายไม่ได้ หรือผู้ชายไม่ชอบ แม่เชื่อว่าผู้ชายอยู่เหนือเป็นจริง ๆ เช่นในเรื่องการประชุม อะไรก็ผู้ชายทั้งนั้น ผู้ชายมีบทบาทมาก และบางครั้งก็ไม่ค่อยยกย่องให้ เกียรติผู้หญิง เมื่อผู้หญิงขึ้นไปตรงจุดนั้น ไม่สนับสนุนเพราะกลัวผู้หญิงจะเกินหน้า ส่วนใหญ่ ผู้หญิงที่จะเก่งในปัจจุบันนี้ มักเป็นผู้หญิงที่อยู่โสด ทำได้ทุกอย่าง แต่ผู้หญิงบางคนที่ยืนมาเป็นผู้นำ ได้ บางทีก็มีครอบครัวเหมือนกัน เพราะสามีเขาดี ให้การสนับสนุน ไม่มีปากไม่มีเสียง เป็นผู้ชายที่ รักครอบครัว เข้าใจและรู้ว่าเมียมีความสามารถก็ช่วยสนับสนุน จนเมียเป็นใหญ่เป็นโตก็มี เพราะเขา รู้ว่าตัวเองไม่มีความสามารถ บางคนเมียเป็นคอกเตอร์แต่ตัวเองจบปวช. ก็มี”

ทุกวันนี้แม่ปิ่น แม่หม้ายวัย 53 ปี อาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านหลังเล็กในชุมชนมหาธาตุ กับลูกชายวัยหนุ่ม 2 คน ที่เธอได้ถ่ายทอดความรู้สึกและอารมณ์แห่งความอบอุ่นให้ฉันฟังว่า

“ทุกวันนี้แม่มีความสุขมากได้อยู่กับลูกๆ ลูกก็มีงานทำของเขารับผิดชอบตัวเอง แม้ก็มีร้านเล็กๆ รายได้ก็พอใช้ไม่ขาดสน เราสบายขึ้นก็เต็มที่จะออกไปช่วยคนอื่นบ้าง แม่ได้ออกมา ทำงานด้านผู้หญิงและเด็กนี้มาตั้งแต่ปี 2538 และศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงเริ่มเด่นขึ้นมาในปี 2542 ที่ แม่และรัตน์ เราเป็นที่รู้จักมากขึ้นในเครือข่ายผู้หญิง 4 ภาคด้วย ส่วนใหญ่ไม่เคยออกไปวิ่งหา เงินทุนเหมือนองค์กรอื่นๆ เราอยู่กันเองของเรานี้แหละองค์กรอื่นๆ เขาก็จะเข้ามาหาขอความร่วมมือ ใช้ชุมชนเราเป็นพื้นที่ศึกษา การเรียนรู้ของเขาคือเขาจะพิจารณาว่าชุมชนไหนที่เข้มแข็ง หรือผู้นำมีความสนใจที่จะพัฒนาด้านผู้หญิงและเด็กเป็นพิเศษ ซึ่งการถูกรับเลือก”

การทำงานในระดับแกนนำชุมชนของแม่ปิ่น อาจเห็นได้ชัดจากแง่มุมหนึ่งของความ เป็นผู้นำที่เกิดขึ้นจากการสืบทอดอำนาจบางส่วน มาจากผู้เป็นพ่อและอาของเธอซึ่งเป็นประธาน

ชุมชนมาก่อน ซึ่งแตกต่างจากพี่รัตน์ก้าวออกมาทำงานชุมชนจากปัจจัยด้านการศึกษา แม่ปู้เปลาพาแพ้วๆ ของแม่ปิ่น จะให้เหตุผลกับฉันว่า หลังจากที่เราได้รับเลือกให้ทำหน้าที่เป็นประธานชุมชนก็ได้ดึงแม่ปิ่นมาทำงานด้วย เพราะเห็นว่ามีบุคลิกภาพและความรู้ที่ดีพอ (จบการศึกษาระดับปวช.) รวมถึงมีเวลาว่างมากพอที่จะเสียสละต่อส่วนรวมแล้วนั้น แต่ก็ต้องยอมรับความจริงว่าการออกมาทำงานในจุดนี้เกิดขึ้นจากฐานความสัมพันธ์แบบเครือญาติมาก่อนนั่นเอง นั่นคือบุคลิกของประธานชุมชนที่มีส่วนเปิดโอกาส (เพราะประธานไม่ย่อากทำ) โดยการทำงานในช่วงแรกยังเป็นการกำหนดบทบาทการทำงานจากประธานชุมชน เพราะเห็นว่าเป็นผู้หญิงจึงได้รับผิดชอบด้านสตรี เด็กและเยาวชน รวมถึงอสม. เป็นต้น แต่การทำงานในฐานะคณะกรรมการชุมชนและประธานฝ่ายสตรีของชุมชนของแม่ปิ่นนี้ ก็ได้กลายเป็นการปูพื้นฐานการทำงานในประเด็นผู้หญิงในเวลาต่อมา และได้ส่งผลให้แม่ปิ่นกลายเป็นที่รู้จักมากขึ้นของกลุ่มคนต่างๆ ในการร่วมเคลื่อนไหวในเวทีสาธารณะต่างๆ เริ่มต้นการทำงานด้านผู้หญิงมาจากการต่อสู้ในประเด็นสิ่งแวดล้อมและที่อยู่อาศัย ซึ่งในขณะนั้น พบว่าคนที่เข้ามาทำงานส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง แต่ภาครัฐไม่ได้สนใจพลังของผู้หญิงเท่าผู้ชาย และเมื่องานเสร็จผู้ชายกลับเป็นฝ่ายที่ผู้หญิงมองว่าได้หน้าอยู่ฝ่ายเดียว ความกดดันจากการไม่ได้รับการยอมรับถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของผู้หญิง ที่พวกเขพยายามแสดงตัวตนให้ผู้ชายในชุมชนและคนจากสังคมภายนอกยอมรับบทบาทและความสามารถ รวมถึงโอกาสที่ได้ติดต่อกับหน่วยงานต่างๆ มากขึ้น ทำให้เธอเริ่มสนใจที่จะออกมาทำงานเพื่อสังคมมากขึ้น โดยอาศัยฐานประสบการณ์เดิมที่ทำงานในชุมชนด้านเด็กและสตรีมาก่อน และด้วยความสามารถในการทำงาน ถึงแม้จะเป็นบทบาทการทำงานที่เป็นผลมาจากการได้รับโอกาสจากประธานชุมชนที่เป็นฐานะเป็นลุงแพ้วๆ ของตนและระบบเครือญาติที่เป็นพื้นฐานระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ที่ทำให้เธอได้รับความไว้วางใจให้ทำงานแทนประธานชุมชนได้ก็ตาม คนใกล้ชิดของแม่ปิ่นคนหนึ่งได้ขยายความให้ฉันฟังว่า ถ้าเป็นการออกไปเลี้ยงหรือพูดกันในที่สาธารณะกล่าว (ไฮปาร์ค) จะเป็นหน้าที่ของแม่ปิ่น อาจเป็นเพราะบุคลิกที่ลุยๆ ถ้าได้กล้าเสียและไม่ยอมใครถ้าสู้กันด้วยความจริง แต่ถ้าเป็นการเข้าหาผู้ใหญ่หรือกลุ่มข้าราชการ ก็จะเป็นหน้าที่ของปู้เปลา

นอกจากตัวแปรสำคัญในการมีฐานทางเครือญาติสนับสนุนและเปิดโอกาสให้แม่ปิ่นสามารถเข้ามาทำงานในระดับชุมชนได้แล้วนั้น ยังมีอีกปัจจัยหนึ่งที่น่าสนใจและมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่านั้นคือ การมีประสบการณ์ในชีวิตคู่หรือชีวิตครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์เท่าใดนัก เพราะก่อนที่แม่ปิ่นจะออกมาทำงานเคลื่อนไหวด้านผู้หญิงนั้น แม่ปิ่นเองก็เคยประสบปัญหาชีวิตคู่มาก่อน ในตอนแรกเธอเล่าว่ารู้สึกเสียใจมากจนหาทางออกด้วยการเที่ยวตามสถานเริงรมย์ต่างๆ จนคนในชุมชนโดยเฉพาะญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวและชุมชนต้องคอยแนะนำตักเตือน จนเมื่อ

สามารถผ่านเหตุการณ์เลวร้ายในครั้งนี้อาได้ จึงทำให้เธอเริ่มมองเห็นประเด็นปัญหาของผู้หญิงที่เกิดจากความไม่รับผิดชอบของผู้ชาย ที่ทำให้ครอบครัวมีปัญหา จึงทำให้เริ่มสนใจที่จะช่วยพัฒนางานด้านสตรี

“ตอนนั้นสามีเป็น ดชช. เขาก็ไปได้เมียน้อยแล้วที่เขาทำงาน พอดีผู้หญิงเขาท้องแล้ว แถวนั้นเขาถือเรื่องผิดผิดมาก เราก็จะต้องทำใจปล่อยเขาไป เพราะมันทั้งแค้นทั้งรักมาก ตอนแรกเขาเป็นคนที่ดีมาก อยู่กันมาจนลูกชายอายุเกือบ 10 ปีแล้วมาแยกกัน ไม่มีใครเชื่อเลยว่าจะเลิกกันได้ เพราะ ใครๆ ในชุมชนก็ยังอิจฉาว่าพี่เมียคู่นี้หวานกันจริง ตอนนั้นแม่ก็หาทางออก ไม่ถูกเหมือนเป็นผีบ้า เดี่ยวหัวเราะเดี๋ยวร้องไห้ กินเหล้าด้วย เทียวกลางคืนด้วยเหมือนอยากประชดชีวิตก็ตอนนั้นเรายัง 30กว่าๆเรายังสาวอยู่เหมือนกัน พอเที่ยวได้ครึ่งสองครั้ง ก็คิดได้ ญาติก็มาเตือน แม่เมตตาก็เตือน เพราะมีผู้ชายเริ่มมาเกี้ยวด้วย ก็รู้สึกไม่ดีเพราะตอนนั้นยังไม่ได้หย่าขาดกันแต่ขาด ก็ยังคิดเผื่อว่าเขาจะกลับมา เราต้องรักษานวลสงวนตัว กลัวไปถึงลูกด้วยกลัวลูกจะถูกล้อว่าแม่เป็นคนไม่ดี แล้วลูกจะมองเราว่าไม่ดีเราจะเป็นตัวอย่างที่ดีให้เขาได้มั้ย อังตอนนีพ่อก็ไปทางแล้วถ้าแม่ไปอีกคนลูกคงแย่”

นอกจากนี้นักพัฒนาจากมูลนิธิเพื่อนหญิง ยังช่วยให้ข้อมูลที่ทำให้เข้าใจถึงมุมมองของชีวิตของแม่ปิ่นให้แก่ผู้ศึกษาเพิ่มเติมอีกด้วยว่า

“แม่ปิ่น เป็นคนในชุมชนแล้วพอมีปัญหาครอบครัว แล้วพอลบเข้ามาก็ได้เห็นปัญหาของคนในชุมชนว่าเป็นปัญหา ด้วยสำนึกที่อยากจะช่วย จึงเข้ามาเป็นผู้ช่วยอาของแม่ที่เป็นประธานชุมชนอยู่ ตอนนั้นยังไม่ได้จับประเด็นผู้หญิงแต่ก็เริ่มขยับมาช่วยงานแล้ว ตอนนั้นมีองค์กรพัฒนาเอกชนลงมาในพื้นที่เรื่องสลัม เขาได้รู้จัก NGOs มากขึ้นก็ได้ขยับไปอบรม กฎหมาย กับผู้หญิงที่ศูนย์สตรี และได้เจอเจ้าแก้ว ซึ่งเป็นประธานเครือข่ายแม่หญิงล้านนา ตอนนั้นก็อบรมร่วมกันจนสนิทสนมและได้มาทำงานร่วมกัน แต่ละส่วนในเครือข่ายก็เกิดจากมุมมองการทำงานของแต่ละคนที่มีหน้าที่อยู่ ทำให้การทำงานในเครือข่ายมีความหลากหลาย และมีประเด็นกว้างไกล ”

แต่ทั้งนี้ก็ยังมียังปัจจัยหนึ่ง นั่นคือเป็นเพราะความต้องการในการพัฒนาศักยภาพในตนเองของแม่ปิ่นอยู่เสมอ เธอสนใจการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้เธอสามารถสะสมองค์ความรู้จากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและการเข้าร่วมอบรมเสริมสร้างความรู้มาจากเวทีผู้หญิงต่างๆ ทำให้ภาพของแม่ปิ่นเป็นที่โดดเด่นในสายตาของนักพัฒนาเอกชนและนักวิชาการรวมถึงทำให้ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯ ของชุมชนในปัจจุบันกลายเป็นที่รู้จักในแวดวงงานพัฒนาสิทธิสตรีมากขึ้น มีบางหน่วยงานติดต่อขอศึกษาดูงานหรือเชิญร่วมอบรม รวมถึงเป็นวิทยากรเล่าประสบการณ์

อยู่บ่อยครั้งจากสถานศึกษาต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยมหิดล ศูนย์สตรีศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ องค์การพัฒนาเอกชน รวมถึงสื่อมวลชน เป็นต้น

“การได้มีโอกาสรู้จักศูนย์สตรี มข. เพราะตอนแรกแม่เคลื่อนไหวทางด้านสิ่งแวดล้อม และที่อยู่อาศัยมาก่อน ก็มีปัญหามากในการเคลื่อนไหวเพราะเราไม่มีความรู้ด้วย ก็พอดีได้ยืมทาง ศูนย์สตรี มข. เขาเปิดอบรมด้านกฎหมาย เราก็สมัครเข้าไปอบรมเพราะตอนนั้นก็มีโอกาสได้รู้จัก และทำงานร่วมกับอาจารย์ มข. หลายท่านด้านสิ่งแวดล้อม ก็เลยได้รู้จักศูนย์สตรี มข. ด้วย ซึ่งก็ร่วมมือกันด้วยดีตลอดมา ตอนแรก อ. วิระดา ปฏิเสธเสียงแข็งเลย说不รับ เพราะเขาตั้งใจจะให้ผู้หญิงในชนบทเรียน แม่ก็ไปอธิบายให้เขาฟังว่าถึงแม่จะเป็นผู้หญิงในเขตเมืองก็ตามแต่ก็ไม่ใช่ว่าจะต่างอะไรกับหญิงชนบท แม่ก็ไม่มีความรู้และเราก็ตั้งใจจะเรียนรู้ด้วย เพราะเราจะได้ใช้เป็นความรู้ เพื่อไปใช้สนับสนุนการทำงานของเรต่อไป เพราะตอนนั้นก็เกี่ยวกับภาคีรัฐบาลอยู่ เขาก็อ้างแต่กฎหมายๆ เราไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจเลย ยิ่งผู้หญิงในชุมชนแออัดอย่างพวกเรากลายเป็นบ้าไป เขาก็เลยยอมให้เรียนแต่ให้คนเดียวเอง บังเอิญโชคดีพวกแม่หลวง กำนันเขาไม่มา ที่นั่งก็เหลือเลยเอารัตน์มา ด้วย ต่อจากนั้นก็กรอกแบบฟอร์มว่าจะให้ความร่วมมือในกิจกรรมทุกอย่างที่ทางศูนย์สตรีจะเชิญ เราไป บอกไปว่าว่างตลอดๆ จนเรียนต่อเนื่องมาถึงรุ่น 4 (ปี พ.ศ. 41 - 44) เพราะมันดีมากเลย ช่วยทำให้เราเข้าใจการทำงานด้านผู้หญิงเพิ่มขึ้น ช่วยพัฒนาความคิดของเรา เขาสอนเกี่ยวกับเรื่อง ความเสมอภาค อำนาจ กฎหมายที่มันลิดรอนสิทธิผู้หญิงและที่เสริมสิทธิผู้หญิง เรียนรู้ รัฐธรรมนูญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่เกี่ยวกับผู้หญิงด้านต่างๆ แล้วก็มียุทธวิธีด้วย เขาสอนไม่เป็น วิชาการมากนักเราก็พอทำความเข้าใจได้ การเรียนที่นี้ทำให้เราเข้าใจว่าการทำงานต่อไปของเรา ต้องใช้แนวเฟมินิสต์แล้ว และต้องเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมให้มากๆ ”

แต่ทั้งนี้การทำงานร่วมกับองค์กรต่างๆ ก็ต้องเป็นไปในลักษณะของความร่วมมือ มากกว่าการทำให้ชุมชนกลายเป็นหุ่นเชิดของใคร เพราะชุมชนได้เคยประสบปัญหาแล้วจากการร่วมมือกับบางองค์กรที่แฝงเข้ามาหาผลประโยชน์จากชาวบ้านและชุมชนอย่างขาดความจริงใจ

“แม่ก็จะดูว่างานไหนน่าสนใจ ที่เป็นประโยชน์ต่อเราจริงๆ ไม่ใช่เอาชุมชนเราไปเป็น เครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ เมื่อก่อนมีองค์กรแบบนี้เข้ามาหาเราเยอะมากตอนที่เรารู้เรื่อง สิ่งแวดล้อมกับเรื่องที่อยู่อาศัย อีกทั้งใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการทำงานด้วย ต้องทำงานแบบ มีส่วนร่วมกัน ไม่ใช่มาขอเดรสั่งอย่างเดียว เขาต้องเปิดโอกาสให้เราแสดงความคิดเห็นมากที่สุด”

นอกจากการทำงานในตำแหน่งคณะกรรมการของชุมชนแล้ว แม่ปิ่นยังเป็นเจ้าของกิจการขนาดเล็ก เป็นร้านรับตรวจสภาพรถหรือที่เราคุ้นเคยว่า ตรอ. ซึ่งเป็นอีกบทบาทของนัก

บริหารหญิงที่ใช้หลักคิด “ความเป็นหญิง” และไม่ปฏิเสธการทำงานร่วมกับผู้ชาย ธุรกิจนี้เป็นงานใหม่ที่แม่ปิ่นได้ทำ หลังจากที่ต้องผิคลงถูกเปิดร้ายขายของบ้าง ขายประกัน ขายสินค้าตรงตามบ้านซึ่งไม่ค่อยประสบความสำเร็จเท่าไร แต่ปัจจุบันร้านตรวจ ดร. ของเธอก็มีทิศทางที่สดใสจนสามารถขยายบริการได้เพิ่มขึ้น ทั้งล้างอัดฉีด ขับสีรถ รวมถึงบริการรับฝากต่อภาษี และขายประกันภัยรถยนต์ด้วย

“ทำงานต้องใช้ระบบแม่ลูก เพราะเราก็เป็นแม่คน คนงานก็เป็นผู้ชายทั้งนั้นเราต้องเอาน้ำเย็นเข้าลูบ มีหลานแท้ๆ เป็นลูกของพี่สาวมาช่วยงานคนหนึ่ง เพื่อจะได้จัดการเรื่องเงินทองได้ เวลาเราต้องทิ้งร้านไปทำงานให้สังคม คนงานรวมประมาณ 8 คน แบ่งงานสองส่วนคือ 6 คนเขาก็ทำด้านคาร์แคร์ ล้างรถ อีก 2 คนก็ทำด้าน ดร. กับรับต่อภาษี พรบ. เงินที่ได้เดือนหนึ่งประมาณแสนกว่า แต่ต้องหักค่าใช้จ่ายเยอเหมือนกัน อะไรที่เหลือประมาณสามสี่หมื่นบาท ตอนนี้ ก็กำลังจะกู้เงินแบงค์มาลงทุนเพิ่มล้านกว่าบาท จะลงเครื่องตรวจระบบเบรก เพราะทางขนส่งเขากำลังจะออกมาตรวจ ดร. เพิ่มพวงระบบเบรก เราก็ต้องปรับตัวตามให้ทัน นโยบายของรัฐ”

จะเห็นได้ว่าแม่ปิ่นเป็นผู้หญิงแกร่งคนหนึ่ง ที่สามารถลุกขึ้นสู้กับปัญหาและไม่ยอมจมปลักกับมัน จากเดิมที่เป็นแม่บ้าน เลี้ยงลูก ทำงานค้าขายเล็กๆ น้อย จนก้าวมาทำงานเพื่อชุมชนและส่วนรวม รวมถึงสามารถขยายกิจการส่วนตัวในฐานะนักธุรกิจหญิง ทั้งที่เป็นงานที่ตนออกตัวแต่แรกว่าไม่มีความมั่นใจ แต่เธอก็สามารถดำเนินการกิจหน้าที่ในทุกอย่างไปพร้อมๆ กันได้ โดยเฉพาะบทบาทแม่สังคม ที่ปัจจุบันเธอได้ให้ความสนใจกับการช่วยเหลือผู้หญิงที่ประสบปัญหา เพราะตนเองมีประสบการณ์มาก่อน³⁸

³⁸ จากประสบการณ์ในชีวิตของตนเองของแม่ปิ่น ทำให้ในขณะนี้ แม่ปิ่นกำลังสนับสนุนแนวคิดเรื่อง “การเยียวยาใจ” โดยใช้มิติทางสังคมวัฒนธรรมและศาสนาให้เพิ่มขึ้น เพื่อเสริมการทำงานและพัฒนาศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงในชุมชน ให้ดำเนินงานครอบคลุมมากขึ้น ดังเห็นได้จากการที่เธอพยายามเข้าร่วมงานบุญหรือปฏิบัติธรรมในส่วนตัวมากขึ้น เพื่อที่จะช่วยแบ่งเบาภาระของแม่เมตตา ซึ่งทำงานเป็นแกนหลักเพียงคนเดียวใน “บ้านแม่ขาว” ทั้งนี้สามารถอ่านข้อมูลเพิ่มเติมได้จากภาคผนวก ค ทำயานศึกษาของเรื่องนี้

4.1.3 แม่ศรีแก้ว: “แม่หญิงนักพัฒนา”

แม่ศรีแก้ว เป็นแกนนำของศูนย์ช่วยเหลือฯ ที่อาวุโสที่สุดในกลุ่มคนทำงานด้วยกัน ด้วยชีวิตที่ผ่านร้อนผ่านหนาวและเก็บเกี่ยวประสบการณ์ด้วยวัย 60 ปี แม้ว่าแม่ศรีแก้วจะมีบุคลิกที่ขี้แง เรียบร้อย พุดจาอ่อนหวาน ที่ออกจะดูตรงกันข้ามไปจากแม่ปิ่นและพี่รัตน์อยู่มาก แต่สิ่งเหล่านี้ก็ไม่ใช่อุปสรรคเรื่องศักยภาพหรือเป็นอุปสรรคในการทำงานเพื่อศูนย์ฯ และชุมชนของเธอเลย ด้วยใจและความมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อส่วนรวมเป็นที่ตั้ง และด้วยบุคลิกของแม่ศรีแก้วและความชอบในการทำงานเพื่อชุมชนส่วนรวม แม่ศรีแก้วจึงหาจุดยืนตามความถนัดของตนเอง ด้วยการให้ “อาวุธแห่งความอ่อนหวาน” แบบ “ผู้หญิง” ในการทำงาน ซึ่งเธอเองมีความสนใจและตนเองก็เป็นคนรุ่นยายแล้วด้วยนั่นเองซึ่งเธอมีความสนใจและเธอเป็นผู้เลือกที่จะรับผิดชอบงานของศูนย์ฯ ในด้านการนำสื่อพื้นบ้านเข้ามาใช้รณรงค์ในศูนย์ฯ เพื่อลดความรุนแรงในปัญหาครอบครัว ซึ่งเป็นงานที่เชื่อมโยงกับการรณรงค์และอนุรักษ์ด้านประเพณี วัฒนธรรม และงานพัฒนากับกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนไปพร้อมกัน

“ตอนนี้ก็ดูแลเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้าน ให้เด็กในชุมชนเล่นเพลงขอ และเล่นละครสะท้อนปัญหาในครอบครัวต่างๆ ฝึกให้เด็กใช้เวลาว่างและรู้ประเด็นเกี่ยวกับความเสมอภาคและให้เกียรติทางเพศแก่ผู้หญิง เพราะบางทีเวลาเราประชุมเป็นบรรยากาศวิชาการเกินไปมันน่าเบื่อ เราก็จะใส่ละครแทรกไป เด็กก็ดูได้ ผู้ใหญ่ก็ดูดีทำเป็นละครแสดงให้คนดู มันจะทำให้คนฟังคนดูเข้าใจได้เร็วขึ้นเพราะมันเหมือนของจริงที่เกิดในสังคมแต่คนเราลืมไปไม่สนใจว่าปัญหามันอยู่รอบๆ ตัวนั้นแหละ เช่นเรื่องผัวชู้เหล่า ผัวเมียทะเลาะกัน โสเภณี ปัญหาวัยรุ่นทำตัวไม่เหมาะสม”

นอกเหนือไปจากหน้าที่หลักด้านเด็กและเยาวชนแล้วนั้น ในบางครั้งเธอก็ทำหน้าที่รับ Case หรือผู้หญิงที่มีปัญหา ทางโทรศัพท์ให้ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯ ด้วยเช่นกัน

“ก่อนหน้านี้ฉันคิดว่าผู้หญิงไม่ได้มีปัญหาอะไร ตัวเองก็ใช้ชีวิตมีความสุขดี ในชุมชนสถานการณ์ดี ไม่มีปัญหาอาชญากรรม ไม่เห็นการทำร้ายผู้หญิงในชุมชน ส่วนใหญ่เป็นคนลำพูน เชียงราย เพราะได้ไปร่วมรณรงค์เดินขบวน 2 – 3 ครั้ง เขาก็ได้เห็น ได้ยิน ได้อ่านเอกสารของเรา เลย์รูเบอร์โทรศัพท์ก็เลยติดต่อเข้ามาขอความช่วยเหลือ บางคนก็มาหาที่บ้านเรา รับเรื่องจากเขา แล้วก็แจ้งไปที่น้องรัตน์หรือน้องปิ่น หรือบางทีก็ต้องออกไป Case บ้าง ส่วนใหญ่การรณรงค์ในชุมชน ก็จะคุยกับชาวบ้านให้เขาเข้าใจเรื่อง ความรุนแรง เช่นสามีไม่มีสิทธิทำร้ายผู้หญิง และพ่อแม่ ไม่มีสิทธิทำร้ายลูกตัวเอง มันเป็นเรื่องผิดและอาจถูกตำรวจจับ”

จะว่าไปแล้วแม่ศรีแก้ว ก็เป็นตัวอย่างของผู้หญิงที่ได้ผ่านกระบวนการขัดเกลาและสร้างตัวตนใหม่ให้เป็นผู้หญิงนักกิจกรรม กล่าวคือ ก้าวแรกของการเริ่มทำงานในชุมชนเป็นผลมาจากการถูกเชิญชวนให้เข้ามาทำงานเพื่อชุมชนส่วนรวมอยู่เป็นประจำจากพี่รัตน์ ซึ่งอยู่ในชุมชนเดียวกัน

“สนิทกับน้องรัตน์มาก่อน ป้าจะมีความสนิทมากกว่าลุงแสงซึ่งเป็นประธานชุมชน สนับสนุนส่วนตัว พอตีแหมดวาระจากการเป็นประธานสตรี แล้วแกก็ย้ายไปเป็นประธาน อสม. แกก็เสนอให้ป้าทำต่อ แต่ป้าก็ยังต้องควบงานช่วยงาน อสม. แกอีกต่อด้วย เวลาทีมงานชุมชนรัตน์เขาก็พยายามให้เราเข้าร่วม เพื่อให้เราเป็นตัวแทนพอได้ยินได้ฟังบ่อยๆ เรื่องที่ผู้หญิงถูกกีดกัน ขาดมีส่วนร่วม เพราะตอนนั้นแกได้ไปอบรมผู้หญิงกับรัฐธรรมนูญ เขาก็ได้ความรู้เรื่องสิทธิสตรีมา เขาก็มาเล่าให้ฟังอยู่ตลอด มันก็เลยฟังหัว เลยกัดคตินใจเข้ามาเรียกร้องสิทธิกับเขาบ้าง เข้าร่วมกับเครือข่ายและศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯ ”

ระหว่างที่ทำงานในศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯ นั้น แม่ศรีแก้วก็ได้ทำหน้าที่เป็นประธานสตรีของชุมชนมาก่อนแล้ว ดูแลงานพัฒนาสตรีรับไม้ต่อจากพี่รัตน์ ซึ่งตอนนั้นจะเป็นการอบรมด้านอาชีพเพื่อให้มีรายได้เสริม เช่น ขนม หรืออาหาร สอนแบบให้ความรู้ แล้วใครจะทำขายก็ได้ หรือทำกินก็ได้ ไม่ได้รวมกลุ่มกันทำหรือขาย ตอนแรกเริ่มลงมาเล่นงานในชุมชนก่อนประมาณ 1 ปี แล้วจึงได้รับเลือกเป็นคณะกรรมการชุมชนดูแลฝ่ายสตรี (ประธานสตรี) รวมเวลาตอนนี้ก็เกือบ 5 ปีแล้วที่ออกมาทำงานให้สังคม

“ช่วงปีแรก ถือเป็นการปูพื้นฐานการทำงานที่มาจาก การไปช่วยงานของเครือข่าย แม่หญิงล้านนา ก็ได้มีโอกาสไปอบรมกับเขาตลอด ตอนแรกที่ทำงานในเครือข่ายก็ไม่ได้มีตำแหน่งอะไร เข้าไปช่วยเหลือเท่านั้น เป็นสมาชิกของกลุ่มสตรีชุมชนอยู่ (ขณะนั้นพี่รัตน์ เป็นประธานสตรีอยู่) เวลาฝึกอบรมหรือประชุมอะไร พี่รัตน์ก็จะมาเรียกให้ไปช่วยและให้ฟังตลอด ตอนนี้อยู่ในชุมชน แม่ก็เป็นตัวแทนผู้หญิงของเขต 2 ที่เข้าไปทำงานของเครือข่าย ทำงานตรงนี้มาสี่ห้าปี ก็มีทั้งสนุกและเหนื่อย ปีนี้จะหมดวาระประธานฝ่ายสตรีแล้วก็คิดว่าคงวางมือ ก็ยังไม่รู้ว่าจะได้หยุดหรือเปล่า เพราะรู้สึกว่ใครๆ เขาก็จะให้เราทำต่ออีกยกมือให้ตลอด กับเสียงในชุมชนมันก็เป็นปัญหาอยู่ อย่างเช่นครั้งล่าสุด ที่เทศบาลเขาจัดงานมอบรางวัล อสม. ดีเด่น (มีพี่รัตน์เป็นประธานฝ่าย อสม. และแม่ศรีแก้ว เป็นผู้ช่วย) ทีมของชุมชนเราพลาดรางวัลไป ก็มีคนบ่นอยู่มากว่า ทำไมไม่ได้รางวัล โลหิตีเด่น เราเองคนทำงานนะไม่ได้คิดว่าต้องมาแข่งขันอะไรกัน เราทำงานก็เพื่อส่วนรวมก็มีน้อยใจนะ เราคิดว่าเราทำดีที่สุดแล้ว ก็คนอื่นเขาไม่มาทำ ถ้าเราไม่ทำชุมชนเราก็ไม่รู้เรื่องอะไร เราก็เลยต้องทำเอง”

จากบทบาทหน้าที่ของแม่ศรีแก้วในชุมชน ถือได้ว่าเป็นภารกิจที่แม่ศรีแก้วตระหนักในปัญหา อีกทั้งมองว่าคนที่ออกมาทำงานเพื่อส่วนรวมนั้นมีน้อยมาก จนทำให้แม่ศรีแก้วอครนทนต์ไม่ไหวที่ต้องออกมาช่วยทำงานดังกล่าว ทั้งๆ ที่ทางครอบครัวก็ไม่ได้สนับสนุนมากนัก เพราะเห็นว่าแม่ของตนนั้นมีอายุสูง งานส่วนรวมเป็นงานที่หนักและไม่เป็นเวลา ตอนนี้ป้าศรีแก้วอาศัยอยู่กับลูกสาวซึ่งเป็นหม้ายมีลูกติดหนึ่งคนเป็นหลานสาววัย 12 ปี และลูกคนโตเป็นผู้ชายตอนนี้ทำงานเป็นสถาปนิกที่กรุงเทพฯ ส่วนสามีของเธอเสียชีวิตไปแล้ว ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 ซึ่งป้าศรีแก้วบอกว่าถ้าตอนนี้สามียังมีชีวิตอยู่ เขาก็คงจะบ่นบ้างว่าไม่มีเวลาให้ครอบครัว แต่ก็คงไม่กีดกันอะไรมากนัก เพราะตอนนี้อายุมากแล้วจะมีก็ลูกๆ และหลานที่คอยเตือนให้อย่าหักโหมไป แต่ด้วยความสนใจและเสียสละเพื่อส่วนรวมแม่ศรีแก้วจึงยังคงช่วยเหลืองานชุมชนต่อไป

“ทำงานหลายฝ่าย ทั้งงานนอกชุมชน (เครือข่าย) และในชุมชนเรื่อง เด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และอสม. เป็นป้าทั้งหมด เป็นตัวแทนคนเดียว เพราะไม่มีใครไป ชวนคนอื่นไป เขาก็ไม่ไป เพราะเขาไม่เสียสละ จนลูกสาว กับหลานสาวบอกให้ลาออก เพราะสงสารยายเหนื่อย ไม่ค่อยอยู่บ้าน เข้ามาก็ออกจากบ้านแล้วกลับบ้านเย็น เขาอยากให้เรายู่กับเขาทุกวัน เพราะตอนนี้เขาก็ดูแลป้าอยู่ เมื่อก่อนรับจ้างซักผ้าที่บ้าน มีลูกค้าประจำ ประมาณ 3 บ้าน รายได้ประมาณ 900 บาท งานที่ทำ (ซักผ้า) ก็จะมีซักตอนเย็น หลังจากกลับมาจากทำงานแล้ว”

จะเห็นได้ว่านอกจากใจรักในการทำงานชุมชนของป้าศรีแก้วแล้วนั้น ป้าศรีแก้วยังทำงานในฐานะของความเป็นผู้ใหญ่ เป็นแม่ และเป็นยายที่ผ่านประสบการณ์ชีวิตมาก่อน มีความห่วงใยและรักลูกหลาน สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นจากความรู้สึกของแม่ศรีแก้วที่ว่า

“ในฐานะที่เราทำงานด้านสตรีและเป็นยายของหลานสาวด้วย ตอนนี้เขาอายุ 12 ปีแล้ว เราก็ยังเป็นห่วงเขามากขึ้น จะคอยเตือนเขาตลอดเวลา ยิ่งตอนที่ต้องทิ้งให้เขาอยู่บ้านคนเดียว ต้องคอยระวังตัวตลอดแม้แต่คนสนิทเราก็ไว้ใจไม่ได้ กลายเป็นคนระแวงไปเลย บางครั้งก็นั่งคุยกับเขา ให้เขารับรู้ถึงสถานการณ์ปัญหาที่เคยเกิดขึ้นกับเด็กผู้หญิง ให้เขาระวังผู้ชายซึ่งเป็นคนต่างเพศ ไม่ควรไปเล่นกับเขา แม้แต่ผู้หญิงด้วยถ้าใครชวนไปไหนอย่าไปให้ออกห่าง เขาก็เข้าใจบ้าง ไม่เข้าใจบ้าง พยายามให้ความอบอุ่นเพราะเขาไม่มีพ่อแล้ว ไม่อยากให้เขารู้สึกว่าถูกทอดทิ้งขาดความอบอุ่น จนต้องไปหาความอบอุ่นจากคนอื่น เพราะเดี๋ยวนี้ภาพผู้ชายผู้หญิงกอดจูบกัน มีให้เห็นง่ายๆ ทาง โทรทัศน์ เขาอาจนำไปเลียนแบบ ส่วนลูกชาย ป้าก็เคยสอนเรื่องแบบนี้ ให้เขารักให้เกียรติผู้หญิง แต่เขาก็ไม่ค่อยฟังหรอก หว่านเรากังวลคิดว่า ไม่เข้าใจว่าเราทำงานอะไรด้วย เห็นลงมาประชุมเรื่องสตรีที่กรุงเทพฯ บ่อยๆ เขาจะทักว่ามาอีกแล้ว ”

4.2 แนวคิดและปฏิบัติการของ “เฟมินิสต์ชาวบ้าน”

4.2.1 การจัดองค์กรสมัยใหม่: ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก

“การทำงานของศูนย์ฯ เหมือนกลไกเล็กๆ ที่ช่วยขับเคลื่อนขบวนการใหญ่ของผู้หญิงที่เป็นองค์กรชาวบ้าน เพราะมีแต่ชาวบ้านธรรมดาๆ ไม่มีเงิน ช่วยเหลือกันทำงานแบบที่แบบน้องไม่มีโครงสร้างใหญ่โต ถ้าปัญหาไหนใหญ่มากๆ เราก็จะส่งต่อไปตามเครือข่ายที่มี คนทำงานเป็นผู้นำธรรมชาติ ทำด้วยใจไม่มีเงินเดือน แนวทางการดำเนินงานต่อไป ทางศูนย์ก็ยังจะดำเนินการไปเรื่อยๆ เราไม่ได้เป็นองค์กรใหญ่ที่มีเงินมากๆ เหมือนที่อื่น ที่ทำงานนี้ทำด้วยใจรัก การทำงานเป็นแบบเพื่อนและพี่น้อง เหมือนเป็นงานของชุมชนเราเอง เพราะที่ผ่านมาก็ทำงานเริ่มต้นในชุมชนเราก่อนที่จะออกไปข้างนอก เพราะในสังคมมีปัญหาเยอะส่วนชุมชนเราไม่ค่อยมีแต่ก็ถือเป็นการรณรงค์ป้องกัน ทั้งโรคเอดส์ ความยากจน ปัญหาชีวิตคู่ เด็กวัยรุ่น การขายบริการทางเพศ การถูกค้ามนุษย์ ปัญหาถูกหลอกไม่สนใจคนแก่” (แม่ปิ่น)

ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กของชุมชนมหาราชและฟ้าเปิด เกิดขึ้นจากการศึกษาวิจัยร่วมกันของมูลนิธิเพื่อนหญิงและชาวบ้านทั้งสองชุมชนในโครงการเรื่อง “ชุมชนปลอดภัย รุนแรงและโครงการลดเหล้า: ลดความรุนแรงในครอบครัว”³⁹ ที่ขณะนั้นแกนนำผู้หญิงในชุมชนคือพี่รัตน์และแม่ปิ่นได้เข้าร่วมทำงานในเครือข่ายแม่หญิงล้านนา (ซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของเครือข่ายของผู้หญิงภาคเหนืออีกชั้นหนึ่ง) รวมถึงขณะนั้นทางมูลนิธิเพื่อนหญิงได้เคยร่วมงานและมีโอกาสรู้จักทำงานร่วมกับแม่ปิ่นและพี่รัตน์ ซึ่งเป็นแกนนำผู้หญิงในชุมชนมาก่อนแล้วด้วย รวมถึงความน่าสนใจของพื้นที่ที่เป็นชุมชนเมืองหรือชุมชนแออัด ปักจักษ์หลากหลายสาเหตุดังกล่าวมีส่วนอย่าง

³⁹ ปี พ.ศ. 2545 มูลนิธิเพื่อนหญิงได้ริเริ่มการทำวิจัยเรื่อง “ผลกระทบของสุราในฐานะปัจจัยร่วมการเกิดปัญหาความรุนแรงในครอบครัว” ซึ่งถือเป็นงานในระยะที่ 1 ผลจากการวิจัยพบว่าผู้ชายที่ดื่มเหล้าและกระทำความรุนแรงนั้น มีการทำร้ายร่างกายภรรยาและสมาชิกในครอบครัว ส่งผลให้ได้รับบาดเจ็บ พิการและเสียชีวิต มีการข่มขืนกระทำชำเราสมาชิกในครอบครัว และคนอื่นๆ มีการยกพวกตีกัน ทะเลาะวิวาท พูดยาขายยา ค้าทอ และเกิดปัญหาเศรษฐกิจ เพราะต้องเสียเงินค่าเหล้าครั้งหนึ่ง 100-300 บาทต่อวันและมีปัญหาสุขภาพจนอาจเสียชีวิตก่อนวัยอันสมควร เป็นต้น

ซึ่งทำให้ชุมชนนารายณ์และฟ้าเปิด ได้รับคัดเลือกให้เป็นชุมชนนารายณ์ศึกษาวิจัยแห่งเดียวของมูลนิธิเพื่อนหญิงในภาคเหนือ

ผลการวิจัยจากความร่วมมือในการศึกษาวิจัยในโครงการ “ชุมชนปลอดภัยความรุนแรงและโครงการลดเหยื่อ: ลดความรุนแรงในครอบครัว” ได้นำมาสู่การต่อยอดการทำงานและพัฒนาความร่วมมือระหว่างชาวบ้านและทางมูลนิธิเพื่อนหญิง โดยเห็นพ้องกันว่าควรจัดตั้งหน่วยงานระดับชุมชนขึ้น จนกระทั่งในวันที่ 15 ตุลาคม 2546 จึงได้มีการเปิดป้ายองค์กรอย่างเป็นทางการในชื่อว่า “ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก” โดยศูนย์ฯ มีภารกิจหลักคือ 1) ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็กที่ถูกทำร้าย และส่งต่อหน่วยงานอื่นๆ 2) ให้คำปรึกษาและให้กำลังใจและสร้างความเชื่อมั่นเพื่อให้ปกป้องตนเองได้ 3) อบรมลดละเลิกเหยื่อ เพื่อลดความรุนแรงต่อผู้หญิงและเด็ก และ 4) ให้ข้อมูลและความรู้ด้านกฎหมายเบื้องต้น

ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯ มีจุดประสงค์ในการช่วยเหลือและปกป้องสิทธิของผู้หญิงและเด็กที่ถูกละเมิด โดยการรณรงค์ให้ความรู้ความเข้าใจ เพื่อให้คนในชุมชนช่วยกันสอดส่องและป้องกันมิให้เกิดปัญหาความรุนแรงทางเพศ รวมถึงสร้างความตระหนักในประเด็นสิทธิของสตรีให้เกิดขึ้นในระดับชุมชนอีกด้วย โดยช่วงแรกศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯ จะทำงานเฉพาะประเด็นสิทธิสตรีในชุมชนของตนเท่านั้น แต่ในขณะนั้นงานของศูนย์ฯ ได้ขยายบทบาทการทำงานออกไปในระดับสังคมที่กว้างขึ้นตามกำลังความรู้ ความสามารถและโอกาสที่เอื้ออำนวยต่อการทำงานของแกนนำ เช่น มีการรณรงค์ในระดับชุมชน เป็นวิทยากรตามหน่วยงานที่เชิญไปพูด, ร่วมอบรมสัมมนา, แลกเปลี่ยนประสบการณ์ทำงานหรือศึกษาดูงานของสถานศึกษาต่างๆ ซึ่งอาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับ สิทธิมนุษยชน สิทธิสตรี ผู้หญิงกับงานพัฒนา ความสำเร็จขององค์กรชุมชน ความเป็นผู้นำทางการเมือง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการจัดทำเอกสารเผยแพร่ เพื่อการแนะนำการทำงานของศูนย์ฯ และที่อยู่ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานของศูนย์ฯ และรณรงค์ในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานสิทธิสตรีให้ผู้ที่ต้องการขอรับบริการหรือขอรับความช่วยเหลือสามารถติดต่อได้โดยตรงและมีความสะดวกมากขึ้นด้วยการแสดงหมายเลขติดต่อของบรรดาแกนนำทั้งหมดของศูนย์ฯ ไว้ด้วย (ซึ่งแตกต่างจากองค์กรอื่นๆ ที่มักจะแสดงไว้เพียงหมายเลขหลักๆ ของสำนักงานนั้น) นอกจากนี้ยังเน้นการเผยแพร่การทำงานแบบปากต่อปากที่ชาวบ้านทั่วไปจะได้ช่วยประชาสัมพันธ์การทำงานของศูนย์ฯ ในอีกทางหนึ่งด้วย ข้อดีของการใช้สื่อหรือผลิต “สื่อ” เข้ามาใช้ในการทำงานจึงเป็นอีกยุทธศาสตร์หนึ่งที่จะสามารถรณรงค์แก้ไขปัญหาก็ได้ผลเร็วขึ้นและสามารถส่งไปถึงคนกลุ่มในสังคมได้กว้างขวางขึ้น เพื่อให้สามารถขยายการทำงานและความช่วยเหลือที่ไม่จำกัดอยู่แต่ในชุมชนเท่านั้นที่ ดังเช่นที่ผ่านมามีองค์กรหรือหน่วยงานที่สนใจศึกษาดูงานจากทั้งภายในนอกชุมชน

ต่างจังหวัด หรือแม้แต่ต่างชาติก็มีที่เข้ามาศึกษาดูการทำงานของศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯแห่งนี้มากขึ้น

การทำงานของศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯ จะขึ้นอยู่กับกลุ่มหรือผู้ที่เข้ามาขอความช่วยเหลือจากศูนย์ฯเป็นหลัก ส่วนใหญ่ผู้รับบริการจะติดต่อมาทางโทรศัพท์ จากแผ่นพับขององค์กร หรือได้รับการบอกต่อกันมาจากองค์กรด้านผู้หญิงที่รู้จักกัน ทั้งหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น โรงพยาบาลนครพิงค์, สำนักงานสวัสดิการสังคมจังหวัด, สำนักงานตำรวจ, ศูนย์สตรีศึกษาในมหาวิทยาลัย และองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานประเด็นผู้หญิง เช่น Empowerment เป็นต้น โดยปัญหาของผู้หญิงส่วนใหญ่ที่เข้ามาขอรับบริการหรือขอความช่วยเหลือ มักจะเป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับปัญหาในชีวิตของผู้หญิงและชีวิตคู่ เช่น สามีไปมีเมียอื่น การถูกล่วงละเมิดทางเพศ การถูกระงับการรุนแรง และการเอารัดเอาเปรียบจากผู้ชายที่กระทำต่อผู้หญิง เป็นต้น

การช่วยแก้ปัญหาให้ผู้หญิงที่ประสบปัญหาในชีวิตนั้น ทางศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯ จะให้คำแนะนำปรึกษาเบื้องต้น โดยเน้นการประเมินประนีประนอมความรุนแรงของสถานการณ์ก่อน เพื่อให้ทั้งคู่มีเวลาทบทวนหรือทราบถึงความต้องการที่แท้จริงของตนเอง หรือให้คู่ชีวิตมีการตกลงกันเองก่อน

“ให้เขาดัดสันใจกันเองก่อน ถ้าหย่าด้วยดีไม่ได้ก็จะติดต่อทนายให้ หรือบางครั้งต้องพาไปคุยที่สถานีตำรวจก็มี แต่ส่วนใหญ่ตำรวจไม่ลงโทษผู้ชายหรอก เพราะผู้หญิงไม่ค่อยจะบอก เพราะเจ็บมาจนชิน หรือไม่ผู้หญิงบางคนก็มีแฟนใหม่แล้ว จึงอยากจะเลิกให้ชัดเจนไปเลย เพราะสามีไม่สนใจแล้ว ก็เลยออกไปเที่ยวบ้าง บางครั้งชีวิตคู่จะไปโทษผู้ชายฝ่ายเดียวไม่ได้ บางที่ผู้หญิงเองก็ไม่ดีเหมือนกัน บางคนก็มีชู ไม่รับผิดชอบครอบครัว ไม่ดูแลลูก ส่วนใหญ่คนที่มาหา มักจะเป็นกลุ่มที่มีอันจะกิน ฐานะการเงิน ทางสังคมก็ดี คนรวยมันเก็บกด พูดกับใครไม่ได้ มันอาย แต่พวกเขาเข้ากินคำไม่ค่อยมีปัญหาหรอก มันทะเลาะกันแป๊บเดียว เดี่ยวก็ดีกันแล้ว เพราะมันต้องช่วยกันทำงานจะมามัวหยิ่งเดี๋ยวอดตาย ”

จากการศึกษาถึงแนวคิดและปฏิบัติการของศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯแห่งนี้ สามารถสรุปการทำงานได้เป็นสองด้านคือ เป็นการทำงานแบบตั้งรับ นั่นคือการมีศูนย์เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการทำงานช่วยเหลือ ตามแนวสังคมสงเคราะห์ ในด้านที่สองคือการทำงานในเชิงรุก ที่เป็นความพยายามในการออกมาเคลื่อนไหวทั้งในระดับชุมชนและสังคมภายนอก เน้นการรณรงค์สร้างทัศนคติ และพัฒนาทางความคิดแก่ทุกเพศสภาพในชุมชนของตน ตลอดจนสังคมภายนอกให้เกิดความตระหนักในประเด็น “สิทธิสตรี” นั่นเอง

แต่ทั้งนี้ ผู้ศึกษาพบว่าการทำงานของศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯแห่งนี้ จะเน้นการทำงานไปในด้านที่สองซึ่งเป็นเชิงรุกมากกว่า นั่นเพราะองค์กรระดับชุมชนยังคงมีอุปสรรคหรือข้อจำกัดในหลายด้าน โดยเฉพาะเรื่องงบประมาณ สถานที่และบุคลากรในการดำเนินการ อีกทั้งการทำงานของภาครัฐในส่วนงานสวัสดิการสังคมในสังกัดของกระทรวงพัฒนาสังคมฯ ก็มีการดำเนินงานในส่วนของการสังคมสงเคราะห์ ที่เป็นการทำงานในลักษณะบ้านพักฉุกเฉินในทุกจังหวัดอยู่แล้ว ในจังหวัดเชียงใหม่ เช่น บ้านเด็กชาย บ้านพิงใจ เป็นต้น ซึ่งมีความพร้อมและมีศักยภาพในทุกด้านต่อการรองรับผู้ประสบปัญหามากกว่าองค์กรชาวบ้าน

แม้ว่าศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯ จะมีการทำงานที่เป็นแบบฉบับของตนเอง เป็นการทำงานที่นักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้านบอกว่าพวกเธอเป็น “เฟมินิสต์ชาวบ้าน” ที่มีแนวคิดและการทำงานแบบผสมผสานไม่ได้ยึดติดกับกรอบคิดใดๆ แต่ก็ใช้ว่าการทำงานของพวกเธอจะดำเนินไปได้โดยไร้อุปสรรค เพราะความขัดแย้งภายในระหว่างความต้องการมีบทบาทในสังคมมากขึ้นหรือต้องการขยายพื้นที่การทำงานให้กว้างมากขึ้น แต่ศูนย์ก็ยังต้องอาศัยทุนจากองค์กรภายนอก ซึ่งนั่นหมายถึงการที่ศูนย์จำเป็นต้องทำงานให้สอดคล้องกับเจ้าของหรือแหล่งทุน นั่นก็คืออาจเป็นไปได้ที่ศูนย์จะไม่ได้อิสระจริงๆ ในข้อนี้ผู้ศึกษาได้พยายามสอบถามกับแกนนำผู้หญิงในศูนย์ ซึ่งพวกเธอมองว่าการทำงานทางสังคมนี้เป็นไปเพื่อสังคมมิใช่เพื่อตนเองเท่านั้น ขอให้ได้ทำงานก็ถือว่าผลประโยชน์ย่อมตกมาสู่ผู้หญิงนั่นเอง อุปสรรคที่เกิดขึ้นกับการทำงานขององค์กรชาวบ้านแห่งนี้ เป็นบทเรียนที่พวกเธอกำลังพิสูจน์ให้สังคมภายนอกเห็นว่า “ความเป็นผู้หญิง” และ “ชาวบ้าน” ก็มีศักยภาพเพียงพอต่อการพัฒนาชุมชนและสังคม โดยเฉพาะสังคมสลัมที่ถูกมองว่าเป็นแหล่งเสื่อมทรามในสังคม เพราะอุปสรรคที่สำคัญที่สุดนั่นก็คือการหาอย่างไรให้บทบาทของศูนย์และบทบาทของคนทำงานเป็นที่ยอมรับในสังคมภายนอก ซึ่งเป็นอุปสรรคที่ยิ่งใหญ่กว่าเรื่องขาดงบประมาณหรือไม่มีความรู้ในการดำเนินงานนั่นเอง

“การทำงานช่วยเหลือเลส เราจะทำแบบที่ทางเพื่อนหญิงเคยแนะนำมา เลสไหนทำเองได้ก็ทำ บางครั้งต้องใช้ทั้งความเป็นแม่ เป็นญาติผู้ใหญ่มาช่วยด้วย เพราะตอนที่คนกำลังเครียดเสียใจ มันไม่ยอมฟังอะไรแล้ว ระบบผู้ใหญ่นี้แหละช่วยได้เยอะ เลสไหนเหลือบ่ากว่าแรงเราก็ต้องส่งต่อไปหาองค์กรพันธมิตร มีการประสานงานให้เลส บางครั้งมันดีกว่าสำหรับเลส เพราะองค์กรเรามันเล็กมีงบน้อย ส่วนใหญ่ที่แรกที่จะประสานคือเพื่อนหญิง เพราะเขาจะทำงานได้กว้างกว่าเรา เพราะทุนเขาหนาอยู่แล้ว แรกๆ การทำงานมันหนักมาก หนักที่ใจเพราะเจอแต่เรื่องทุกข์ๆ ของผู้หญิง ต้องโทรถามเพื่อนหญิงก่อนตลอดว่าไปทางไหนดี ”

เห็นได้ว่าการทำงานของศูนย์ฯ ที่นอกจากจะมีการคำนึงถึงหลักของทางวิชาการในการให้คำปรึกษาแล้วนั้นบางครั้งก็มีการใช้ระบบอาวุโสเข้ามาทำงานร่วมด้วย เพราะเห็นว่าการจะพูดหรือทำให้ผู้ที่มีปัญหารู้สึกเข้าใจและยอมรับฟังคำแนะนำของทางศูนย์ฯ ได้นั้นต้องอาศัยความเป็นผู้ใหญ่ที่น่าเชื่อถือมาช่วยร่วมด้วย ซึ่ง “เฟมินิสต์” ชาวบ้านก็ยังคงเชื่อว่าการช่วยเหลือเคสหรือครอบครัวที่มีปัญหาในชุมชน จำเป็นต้องใช้ความเป็น “วิถีชุมชน” ที่ดึงเอาความมีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาร่วมกันของคนในชุมชนเข้ามาใช้ด้วย ซึ่งจะทำให้การเข้าถึงการลดทอนและการจัดการปัญหาเป็นรูปธรรมที่จับต้องได้ มากกว่าการยึดหลักวิชาการอย่างเดียว

4.2.2 “กลุ่มดอกตะล่อม”: การใช้สื่อพื้นบ้านต่อต้านความรุนแรง

ดอกตะล่อม เป็นชื่อของดอกบ้านไม่รู้โรย ในภาษาพื้นเมืองล้านนา ที่เป็นตัวแทนของ “การทำความดี ที่ไม่สูญสิ้น” เหมือนชื่อของดอกบานไม่รู้โรย ที่ไม่มีวันโรยรานั่นเอง

กลุ่มดอกตะล่อม หรือกลุ่มละครขอ⁴⁰ เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชน ที่มารวมตัวกันด้วยความสมัครใจของเด็กๆ เพื่อทำกิจกรรมในชุมชน ตั้งแต่ช่วงปลายปี พ.ศ. 2547 ปัจจุบันมีสมาชิกสองรุ่น คือรุ่นเด็กเล็กและรุ่นเด็กใหญ่ มีทั้งชายหญิงประมาณ 10 คน เริ่มตั้งแต่ 5 ปี อายุ 15 ปี นอกจากจุดประสงค์หลักเพื่อสนับสนุนการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และนักอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมตัวน้อยแล้วนั้น ยังถือเป็นการทำงานเพื่อชุมชนในฐานะนักเรียนรณรงค์และพิทักษ์สิทธิในสตรีอีกด้วยจากความร่วมมือภายใต้โครงการ “การใช้สื่อพื้นบ้านต่อต้านความรุนแรง”

นอกจากกระแสสังคมที่เรียกร้องการมีอยู่และรู้พื้นประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามมาก่อนแล้วนั้น ยังถือว่าเป็นการนำทุนทางสังคมวัฒนธรรมมาเป็นทุนในการพัฒนาทางสังคมได้อีกด้วย นั่นคือการนำ “เพลงขอ” ซึ่งเป็นการขับขานเล่นดนตรีที่แต่เดิมใช้เกี่ยวพาราสีระหว่างหญิงชาย บ้างก็ใช้ร้องในงานบุญต่างๆ เพื่อเชื้อเชิญให้ชาวบ้านมาร่วมทำบุญหรือมีการสอดแทรกแนวคิดในการดำเนินชีวิตต่างๆ และภายหลังจึงเริ่มมีการนำมาประยุกต์โดยผสมงานละครเข้าไปจนกลายเป็นละครขอ เพื่อให้ได้บรรยากาศขึ้นทางชุมชนได้เชิญให้แม่ครูบัวซอนและพ่อครูจันทร์ดา ซึ่งเป็นครูผู้มีชื่อเสียงของเชียงใหม่มาเป็นผู้ฝึกสอนให้ และใช้บ้านพี่รัตน์เป็นที่ฝึกซ้อมในทุกวันศุกร์ตอนเย็น หรือในวันเสาร์อาทิตย์ ก็จะซ้อมกันทั้งวัน

ประจวบกับที่มูลนิธิเพื่อนหญิง ได้เห็นถึงการทำงานของศูนย์ฯช่วยเหลือผู้หญิงและชุมชนในการสนับสนุนกลุ่มเด็กและงานสืบสานศิลปะพื้นบ้าน เพื่อนหญิงจึงเกิดความสนใจที่จะใช้สื่อพื้นบ้านเหล่านี้ร่วมกับการรณรงค์เรื่องความรุนแรงทางเพศ ทางเพื่อนหญิงจึงสอบถามมายัง

⁴⁰ สามารถศึกษา ตัวอย่างบทละครขอ ได้ในภาคผนวก ง

ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงว่าต้องการที่จะทำงานร่วมครั้งนี้อีกไหม เนื่องจากในชุมชนทั้งสองก็มีเด็กและเยาวชนอยู่จำนวนมาก ทางศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิง ก็เห็นว่าเป็นโครงการที่ดี จึงมอบหมายให้แม่ศรีแก้วรับผิดชอบในการลงไปสำรวจที่กลุ่มเด็กและเยาวชนก่อนว่ามีความสนใจด้วยหรือไม่ ซึ่งเด็กๆ ในขณะนั้นมีกลุ่มก้อนที่ชัดเจนก็คือกลุ่มที่กำลังฝึกซ้อมเพลงขอ ซึ่งมีเด็กอยู่ประมาณ 10 คนเล็กๆ ได้ให้ความสนใจในกิจกรรมละครเป็นอย่างมาก เพราะจะได้นำเอาความรู้ด้านการเล่นเพลงขอ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์จริงๆ ทั้งกับตนเองและสังคม ดังนั้นทางมูลนิธิเพื่อนหญิงและศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิง จึงได้มีกิจกรรมร่วมกันอีกโครงการเพื่อรณรงค์ยุติความรุนแรงฯ อีกทางหนึ่งโดยใช้สื่อพื้นบ้านในการรณรงค์

โดยเริ่มแรกได้จัดฝึกอบรมให้เด็กๆ ในวันหยุดเสาร์ อาทิตย์ อย่างต่อเนื่อง โดยมีกลุ่มละครมืออาชีพ ซึ่งมูลนิธิเพื่อนหญิงเชิญมาเป็นวิทยากรและฝึกให้ เมื่อฝึกฝนจนเป็นที่พอใจแล้ว เด็กและเยาวชนก็ได้เริ่มแสดงละครขอในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาสิทธิสตรี และเนื้อเรื่องอื่นๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมต่อมา

“งบประมาณในการจัดการกลุ่มดอกตะล่อมนั้น ไม่ว่าจะเป็นเสื้อผ้าชุดแสดง ค่าเดินทาง ค่าแต่งหน้า เราไม่ได้ทำคำกำไรอะไร ใครเชิญมาให้ไปแสดงก็ไป ถ้าสุดเพ็งไปแสดงที่หัวลำโพง งานวันยุติความรุนแรง ก็ช่วยให้เด็กมีค่าขนมบ้าง ที่สามกษัตริย์ ก็แสดงเรื่อง การค้ามนุษย์ ถนนคนเดินลำพูน ส่วนใหญ่เป็นงานวันสตรีสากล (18 มี.ค.) วันยุติความรุนแรง (25 พ.ย.)” (แม่ศรีแก้ว)

ส่วนชาวบ้านทั่วไปในชุมชน ก็เห็นว่าการกิจกรรมนี้ มีข้อดีและคุณประโยชน์อยู่มากว่า

“ มันก็ดีนะเด็กได้ผู้ใหญ่ดูดี บางทีเราเอาแต่พูดรณรงค์ แต่ไม่มีตัวอย่างที่เขาดูประกอบมันก็อาจเข้าใจยาก เพราะคนเราไม่ได้เรียนสูงทุกคน เด็กคนที่เขาแสดง เขาก็จะซึมซับด้วยว่าอะไรดีไม่ดีเขาก็จะไม่ทำ ส่วนใหญ่เรื่องที่เล่นก็มีโทษของอบายมุข ทุกอย่าง รวมถึงเรื่องการใช้ความรุนแรงในชุมชน ”

ส่วนน้องนิค หนึ่งในนักแสดงละครขอ วัย 14 ปี ได้เล่าประสบการณ์ในการร่วมโครงการ หรือกลุ่ม “ดอกตะล่อม” กับฉันว่า

“ เล่นละครก็ดีนะ ได้ประสบการณ์ดี ตอนแรกก็เขิน ตอนนี้อย่างไรก็เล่นแข่งอยู่ แต่ก็กล้าแสดงออกมากขึ้น นอกจากได้ใช้เวลาว่างแล้ว ก็ได้ความรู้ด้วยนะในเรื่องโทษของอบายมุข แล้วก็เรื่องความรุนแรง ปัญหาครอบครัว ปัญหาของผู้หญิง นอกเหนือไปจากอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาวล้านนาแล้ว เรายังร้องเพลงขออย่างเดียวไม่ได้เล่นดนตรีเพราะไม่มีการฝึกตรงนี้ ตอนที่อาศัยเปิดเทปเพลงเอาเหมือนร้องคาราโอเกะ เนื้อเรื่องนี้เราร้องกันเอง วางตัวแสดงกันเอง แต่ช่วงเพลงขอ ยังต้องให้ครูเพลงช่วย เพราะเรายังไม่เก่ง ”

การสนับสนุนการให้เด็กและเยาวชนมีโอกาสแสดงความสามารถในงานสาธารณะต่างๆ ทั้งที่เป็นการแสดงวัฒนธรรมแบบเก่าและร่วมสมัย หรือส่งเสริมกิจกรรมการแสดง ทั้งด้าน ร้อง เพลง เต้นรำ นาฏศิลป์ของไทย เป็นต้น ซึ่งการแสดงของเด็กและเยาวชนในนามของชุมชนและศูนย์ นี้จะมีให้เห็นตามงานสำคัญๆ ระดับเทศบาลและจังหวัด หรือลานถนนคนเดิน ในเขตจังหวัด เชียงใหม่

นอกจากกิจกรรมทางการแสดงแล้ว ศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงยังมีการจัดกิจกรรมส่งเสริม ให้เด็กผู้ชายในชุมชนร่วมกิจกรรมทางศาสนาโดยการบวชสามเณรภาคฤดูร้อน การทำงานของศูนย์ ต้องการจะให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณธรรมและจิตใจกับเด็กและเยาวชนเพิ่มขึ้น เพื่อเตรียม ความพร้อมและปรับพฤติกรรมของเด็กตั้งแต่วัยเยาว์ให้เป็นผู้ชายที่ไว้อคติต่อผู้หญิง ความร่วมมือ ของกลุ่มเด็กและเยาวชนในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ของศูนย์และชุมชน มีความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่กำลังคาดหวังให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ และไม่กลายเป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะ เป็นทั้งผู้ก่อปัญหาแก่สังคมและผู้ที่จะตกเป็นเหยื่อของปัญหาการละเมิดและไม่ยอมรับในสิทธิสตรี อีกด้านหนึ่งนั่นเอง

4.3 สรุป

จากการศึกษาชีวิตของผู้หญิงนักกิจกรรมหรือ “เฟมินิสต์” ชาวบ้าน พบว่าปัจจัยของ บริบทชุมชนแออัด นับว่ามีส่วนอย่างยิ่งในการเอื้อต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสถานภาพหรือตำแหน่ง แห่งที่ของผู้หญิงในเวทีสาธารณะ ผู้หญิงที่มาทำงานเคลื่อนไหวในพื้นที่สาธารณะแบบที่เรียกว่า “ผู้หญิงนักกิจกรรม” ⁴¹ (Women Activist) ในฐานะผู้มีบทบาทและส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน และสังคมนั้น พวกเขาเหล่านี้ไม่ได้มีสถานภาพที่ด้อยต่ำหรือย่ำแย่มากนัก

สิ่งที่พบคือ ผู้หญิงมีบทบาทและมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชนมากกว่าผู้ชาย เสียด้วยซ้ำ ข้อมูลนี้เห็นได้ชัดจากการเข้าร่วมงานหรือเป็นกลไกที่สำคัญในการทำงานหรือจัด กิจกรรมในชุมชน เหตุผลสำคัญหนึ่งน่าจะมาจากปัญหาเรื่องการเมืองท้องถิ่นที่เข้ามามีอิทธิพล ที่ผู้ชายมักจะกลัวในการเข้าร่วมกิจกรรม หรือผู้ชายจะเลือกเข้าร่วมเฉพาะโครงการที่เห็นว่าเป็นเรื่อง สำคัญหรือไม่กระทบการทำมาหากินของตน แต่สำหรับผู้หญิงแล้วจะมีความสนใจที่เกี่ยวข้องกับ

⁴¹ ผู้หญิงนักกิจกรรม มองว่าผู้หญิงที่ออกมาทำงานเพื่อส่วนรวมต้องเข้มแข็ง ไม่ให้ผู้ชายดูถูก ท้อได้ แต่ต้องไม่ถอย อ่อนไหวได้ แต่ต้องไม่อ่อนแอ และใจต้องเต็มไปด้วยความปรารถนามุ่งมั่น ทำอย่างจริงจังและ จริงใจ

การดำรงชีวิตในทุกประเด้นมากกว่า ผู้หญิงจึงออกมาร่วมงานในฐานะตัวแทนของครอบครัว (หรือแทนผู้ชาย)

ทั้งกรณีของ แม่ปิ่นและพีรรัตน์ เป็นตัวอย่างที่ทำให้เราเข้าใจว่า มีสถานการณ์ที่กดดันต่อผู้หญิง ก็คือการขาดการสนับสนุนหรือขาดความเข้าใจของคนในครอบครัว เหตุผลหนึ่งผู้หญิงมองว่าอาจเป็นไปได้ที่ผู้ชายมักจะเป็นห่วงในตนเองมากกว่า และมองว่าหากผู้หญิงออกไปมีบทบาทในงานชุมชน จะทำให้ตัวเองเสียภาพพจน์ รวมถึงการต้องรับบทบาทงานบ้านแทนผู้หญิง

“ผู้ชายใจคับแคบ ไม่อยากให้เรามาทำงานสังคม กลัวว่าตัวเองต้องทำงานแทนเมีย บางทีก็อายชาวบ้านกลัวเขานินทาว่า เมียเก่งกว่าตัว บางทีมันเป็นปัญหาเล็กๆแค่นี้ ผู้ชายมันไม่ชอบทำงานบ้าน บางทีไม่ใช่มันขัดขวางบทบาทผู้หญิงอะไรหรอก มันไม่รู้สิทธิภูมิใจหรอกที่มีเมียเก่ง ทั้งที่คนอื่นเขาชมป่าวๆ บางคนยังชมเลยว่าสามีที่ดีมากๆเลย ขอมปล่อยให้ออกมาทำงานนอกบ้าน ช่วยเหลือสังคม ทั้งที่จริงแล้วกว่าเราจะออกมาได้เถียงกันไม่รู้กี่ยก ”

แม้ปัญหาการกีดกันของคนในครอบครัวต่อบทบาทใหม่ของผู้หญิงดังกล่าว จะไม่ได้เห็นชัดมากนัก แต่ก็ยังมีนัยยะซ่อนที่ว่าเพียงแต่ถ้าผู้หญิงทำงานหรือรับผิดชอบในงานของตนเสร็จแล้ว หรือ “ว่าง” จากงานจริงๆ เช่น ผู้หญิงอีกหลายคนในชุมชน เพราะพวกเขายังคงต้องรับผิดชอบภาระในครัวเรือนแทบทุกด้าน แต่หากมีเวลาว่างจริงๆ พวกเขาก็จะออกมาร่วมหรือช่วยทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนด้วยนั่นเอง

ผู้หญิงนักกิจกรรมชาวบ้าน มีการดำรงพื้นที่ทั้ง 3 คือ พื้นที่ทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจไปพร้อมกัน จากประสบการณ์ของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษา พื้นที่ทั้งสามไม่ได้แยกกันอย่างอิสระ แต่เป็นพื้นที่ที่มีการปะทะสังสรรค์ ซ้อนทับกัน ผู้หญิงนั้นต้องการแสดงให้ มีคนเห็น และได้รับการยอมรับ แม้ว่าผู้หญิงจะอยู่ในบริบทชุมชนเดียวกัน แต่ว่าแต่ละคนก็จะมีการสร้างพื้นที่แตกต่างกันไปในพื้นที่ทั้งสาม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับตัวแปรอื่นๆ ด้วย เช่นเรื่องของสถานภาพหย่าหรือความจำเป็นทางเศรษฐกิจ

นอกจากการมีโอกาสได้เป็นแกนนำ ทำหน้าที่เคลื่อนไหวในเรื่องรณรงค์สิ่งแวดล้อม การพัฒนาอาชีพสตรี กลุ่มเด็กและเยาวชน กลุ่มออมทรัพย์ รวมถึงเรื่องสิทธิสตรี และทำให้เธอได้มาซึ่งอำนาจและเสียงในที่สาธารณะแล้วนั้น แม่ปิ่น พีรรัตน์ และแม่ศรีแก้ว ยังได้เข้าร่วมกิจกรรมในเวทีระดับประเทศมากมาย เช่นเวทีสิทธิมนุษยชน, กลุ่มออมทรัพย์ชุมชน หรือตัวแทนจากผู้หญิงภาคเหนือในการเข้าร่วมเวทีสตรีสากล ในนามของชุมชนและในนามของศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงฯ ทั้งเวทีเรื่องสลัม และเวทีเรื่องสิทธิสตรี เป็นทั้งผู้ร่วมสัมมนา ผู้รับการฝึกอบรม วิทยากร รวมถึงการได้เป็นที่ศึกษาดูงานของหลายหน่วยงาน ในฐานะองค์กรชาวบ้านที่มีบทบาทการทำงาน

น่าสนใจ ทั้งเครือข่าย ความรู้และประสบการณ์ กลายเป็นฐานอำนาจ ทำให้พวกเธอเกิดความเชื่อมั่น และเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจที่พวกเธอสามารถสร้างและดำรงพื้นที่ทางสังคมการเมืองของพวกเธอไว้ได้ รวมถึงสามารถต่อรอง การทำงานในเครือข่าย ทั้งงานด้านสลับ และสตรี งานพัฒนาชุมชน ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกลายเป็นพลังวาทกรรมที่ผู้หญิงสร้างขึ้นเอง เพื่อต่อรองต่อผู้มีอำนาจอื่นๆ

การเรียนรู้จาก องค์การพัฒนาเอกชนด้านที่อยู่อาศัย ทำให้ผู้หญิงสามารถอ้างถึงความเป็นชายขอบของชาวสลัม รวมถึงผู้หญิงชาวสลัมด้วย ว่าเป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากความล้มเหลวของการพัฒนา การต่อสู้เป็นไปเพื่อบอกถึงสิทธิและการเรียกร้องในที่อยู่อาศัย ในผืนดินเดิม พื้นที่ทางสังคมการเมืองของผู้หญิงชาวบ้านในสลัม จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงควมมีตัวตน และนิยามความเข้าใจแก่สังคมภายนอกให้รับรู้ถึง การมีอยู่ของชุมชนและชีวิตของชาวบ้าน เพิ่มไปบนความเข้มแข็งของชุมชน ดังนั้นการทำงานของผู้หญิงจึงยังประโยชน์มาสู่ครัวเรือน ชุมชน และขยายไปสู่สังคมภายนอกด้วย ในเวลาเดียวกัน

อย่างไรเสียเป็นเพราะผู้หญิง นั้นจะต้องใช้เวลาและใช้ชีวิตอยู่ในบ้านและชุมชนมากกว่าผู้ชายและจากเดิมที่พื้นที่ทางการเมืองของผู้หญิงแกนนำ มีพัฒนาการมาจากการได้รับการจัดตั้งให้จากทางการด้วย เช่น แม่ปิ่น พืรัตน์ และป้าศรีแก้ว ที่เคยทำงานเป็นประธานกลุ่มสตรี และประธานอสม. มาก่อน รวมถึงขณะที่ออกมาทำงานพวกเธอต่างก็อยู่ในสถานภาพโสด หรือไม่มีสามีแล้ว อีกทั้งยังได้รับโอกาสจากการสืบทอดอำนาจทางเครือญาติ รวมถึงการที่มีบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถในเกณฑ์ดี ปัจจัยเหล่านี้จึงช่วยส่งให้พวกเธอเปลี่ยนแปลงสถานภาพของตนเองได้ส่วนหนึ่ง

งานเรื่องนี้พบว่า ผู้หญิงมีการต่อยอดงานพัฒนาสิทธิชุมชนไปสู่งานพัฒนาสิทธิสตรีมากขึ้น รวมทั้งผู้หญิงยังมีการสร้างเครือข่ายทางสังคมซึ่งจะช่วยให้ผู้หญิงมีสถานภาพทางสังคมที่มั่นคงขึ้นและจะเป็นการช่วยซึ่งกันและกัน ในการสร้างและแสวงหาพื้นที่ใหม่ที่มีความเข้มแข็งมากขึ้น การที่พวกเธอสามารถพัฒนาตนเองและก่อร่างสร้างตัวให้ขึ้นมาอยู่ในระดับแถวหน้าได้ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการพัฒนากระบวนการคิด และศักยภาพของตนเองมาใช้ร่วมกับการอาศัยความร่วมมือจากบุคคลภายนอก คือองค์การพัฒนาเอกชน องค์การพันธมิตร และเครือข่าย มาช่วยเสริมแรง ซึ่งเป็นอิทธิพลภายนอก เนื่องจากพื้นที่ที่พวกเธออยู่มีสถานการณ์ปัญหาที่เกิดขึ้น และพวกเธอต้องการที่เปลี่ยนแปลงและแก้ไข หลากหลายสาเหตุ สถานภาพผู้หญิงในสลัม สถานการณ์ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้น บวกกระแสการเคลื่อนไหวทางแนวคิดของขบวนการสิทธิสตรีที่อื่นๆ ทำให้ชุมชนแออัดกลายเป็นเป้าหมาย ผู้หญิงแกร่ง ที่ช่วยเหลือหลอมให้ผู้หญิงชาวบ้านธรรมดาๆ คนหนึ่งสามารถก้าวขึ้นมาเป็นนักกิจกรรมผู้หญิงชาวบ้านได้นั่นเอง

จากบุคลิกและการพูดคุยทำให้เห็นว่าพีรรัตน์ ใฝ่ฝันถึงความเป็น “เฟมินิสต์” ชาวบ้านว่า คนทำงานด้านพัฒนาสตรีและแก้ปัญหาหรือช่วยเหลือผู้หญิง ต้องเป็นคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าแสดงออก เพื่อความถูกต้อง อาจต้องใช้ความเป็นหญิงในการต่อรอง เช่นเหตุการณ์ครั้งหนึ่งที่เธอมองว่า

“ผู้หญิงก็มีสิทธิแต่งตัวสวยๆ เพื่อตัวเอง ไม่ใช่เพื่อผู้ชาย แล้วเวลาที่ช่วยจัดงานผู้ชายต้องเข้าร่วมด้วยไม่ใช่ยกภาระให้ผู้หญิง โดยเฉพาะงานครัวที่ผู้ชายต้องเข้ามาช่วยยก ช่วยจัดการ บางทีหม้อไผ่ใหญ่ๆ ผู้หญิงเราตัวเล็กแรงน้อย ผู้ชายต้องมาช่วย นอกจากช่วยกินแล้วต้องช่วยกันทำด้วย ”

ส่วนแม่ปิ่น เห็นว่าความเป็นนักต่อสู้เพื่อสังคม ต้องทำผ่านมุมมองความเป็นแม่ ในฐานะที่ตนเองก็เป็นแม่คนมาก่อน เพราะการขับเคลื่อนด้วยแนวคิด “สตรีนิยม” ต้องใช้มุมมองที่เป็นผู้หญิงจริงๆ

“การทำงานเพื่อผู้หญิง บางครั้งเราก็ต้องอ่อน ต้องฟังเขาก่อน แล้วค่อยๆ จับผิด บางครั้งหากไม่เหมาะ แม่ก็ใส่เหมือนกัน รู้ไหมด้วยความที่เป็นชาวบ้านธรรมดาแบบเราเนี่ย บางครั้งมันก็ตีมากเลย พูดหรือทำอะไรผิดไป บางทีเขาก็ไม่ถือสา เพราะเราก็เป็นแค่ชาวบ้าน ไม่ได้ร่ำเรียนมาสูงหรืออาจมีแนวคิดสตรีนิยม จำสูตรระเบียบปะๆ แบบบรรดาอาจารย์นักวิชา ”

และแม่ศรีแก้ว ก็เช่นกัน ในฐานะที่เธอเป็นผู้อาวุโสที่สุดในศูนย์ช่วยเหลือผู้หญิงและเด็ก ดังนั้น ด้วยประสบการณ์ชีวิตต่างๆ เธอจึงพยายามที่จะสะท้อนออกมาในความเป็นแม่และผู้หญิง แต่การทำงานไม่จำเป็นต้องแข็งแกร่ง แต่อาจใช้ความนุ่มนวล เป็นแนวสังคมสงเคราะห์ทั่วไป

“เราเป็นคนรุ่นเก่า แต่ก็อยากมาทำงานให้ชุมชน เพราะเราเป็นคนในชุมชน ทำทุกอย่างเพื่อชุมชน ถ้าชุมชนดี เราเองก็พลอยได้รับผลไปด้วย บางครั้งการทำงานต้องใช้การฟาดฟัน แบบถึงลูกถึงคน แต่ป้า ก็จะทำเท่าที่ป้าอยากจะให้ป้าไปเล่นสงครมน้ำลายป้าคงไม่ ตอนนั้นก็ดูแลงานด้านกิจกรรมพัฒนาเด็กและเยาวชนไป ใช้ความเป็นป้าเป็นยายปลุกฝังเรื่องการเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และเคารพสิทธิผู้หญิง ”

จากคำบอกเล่าของตัวแทนผู้หญิงนักกิจกรรมทั้งสามท่าน ได้สะท้อนให้เราเห็นภาพและเข้าใจถึงตัวตนแห่งความเป็น “เฟมินิสต์ชาวบ้าน” ในตัวของพวกเธอ ความพยายามและความมุ่งมั่นที่พวกเธอเหล่านั้นต้องการที่จะยืนหยัดและมีส่วนร่วมในการ ต่อสู้เพื่อเรียกร้องความยุติธรรม และการเป็น “เฟมินิสต์” นี้ไม่ใช่จำกัดอยู่เพียงเรื่องพัฒนาผู้หญิงเท่านั้น แต่ยังรวมถึง การใส่ใจในการ

พัฒนาต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงสภาพชีวิตความเป็นอยู่รอบตัวของตนเอง (ผู้หญิง) อีกด้วย โดยใช้มุมมองของความเป็นผู้หญิง เพราะพวกเขาคิดว่าคงต้องยอมรับความจริงว่าผู้หญิงปฏิเสธความแตกต่างทางกายภาพทางเพศและบทบาทหน้าที่ที่ผูกติดมากร่างกายไม่ได้นั่นเอง จึงจำเป็นต้องนำแนวคิดและรูปธรรมของชีวิตผู้หญิงมาเป็นพลังและยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหวการทำงาน พวกเขาเชื่อว่าผู้หญิงก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมและมีบทบาทสำคัญที่ควรจะได้รับการยกย่องเสมอเหมือนผู้ชาย ทั้งนี้ “เฟมินิสต์” ชาวบ้าน ไม่ได้ปฏิเสธถึงอำนาจทางเพศว่าเพศใดจะมีมากกว่าหรือใครเหนือใคร แต่กลับต้องการสร้างความร่วมมือและความเข้าใจระหว่างเพศอีกด้วย เพื่อให้เป็นการแก้ปัญหาที่มีความยั่งยืนและเป็นสันติวิธี

ดังนั้นอาจมองได้ว่าความเป็น “เฟมินิสต์ชาวบ้าน” ก็คือการผสมผสานแนวคิดที่รับมาจาก บรรดานักวิชาการหรือนักพัฒนาจากองค์กรต่างๆ แต่เป็นการผสมผสานแนวคิดและการทำงานที่เป็นแบบฉบับของพวกเขาเหล่านั้นเอง หรือมีการสร้างแนวคิดการทำงานที่เกิดขึ้นจากพื้นฐานปรากฏการณ์และสภาพการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน หรือชีวิตประจำวัน อาจต้องยอมรับความจริงส่วนหนึ่งที่พวกเขานั้น ได้ผ่านกระบวนการขัดเกลาบางอย่างมาจากกลุ่มนักคิดนักวิชาการและนักพัฒนาจากองค์กรเอกชน ซึ่งได้ส่งผลอย่างมีนัยยะสำคัญให้พวกเขามีความสนใจที่ชัดเจนในประเด็นสตรีนิยมหรือสิทธิสตรีมากขึ้น คำพูดหลายๆ คำที่ผ่านออกมาจากคำบอกเล่า เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่าพวกเขพยายามที่จะเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการสิทธิสตรีเช่นกัน แต่มีการนำเสนอในรูปแบบเฉพาะของตน เป็นแบบที่พวกเขาเรียกตัวเองว่า “ชาวบ้าน” และมีการให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้หญิงต่อการ “พัฒนาชุมชน” นอกจากนี้ยังมีการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการปรับประยุกต์ใช้ “ทุนทางสังคมวัฒนธรรม” เดิมที่เป็นรากฐานสังคม ทั้งแนวคิดด้านศาสนาและสื่อพื้นบ้าน ซึ่ง “เฟมินิสต์” ชาวบ้านได้เลือกสรรมาใช้ร่วมในการทำงานพัฒนากระบวนการและแนวคิด “สตรีนิยม” เพื่อนำมากล่อมเกลาคิดใจชายและหญิง เพื่อจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่สังคมมีการยอมรับในความเท่าเทียมกัน